https://doi.org/10.59295/paatd2025.04

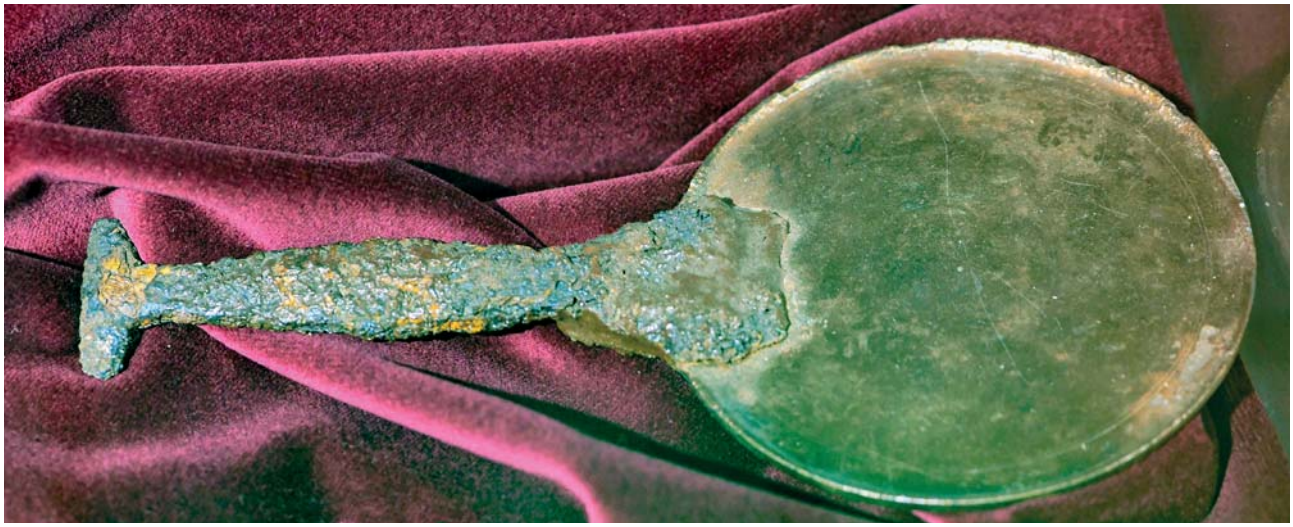
Oglinzi din secolele VII-IV a. Chr. din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei: tipologie, cronologie și contexte funerare

Mirrors from the 7th to the 4th centuries BC in the collection of the National Museum of History of Moldova: typology, chronology, and funerary contexts

Denis Topal
Lavinia Grumeza

Lucrarea a apărut sub egida proiectului intitulat „Peisaje funerare în zona dintre Carpați și Nistru la începutul epocii târzii a fierului", cod PN-IV-P2-2.1-TE-2023-0015 din PNCDI IV.

The work appeared under the aegis of the project entitled "Funerary landscapes in the Carpatho-Dniestrian area at the beginning of the Late Iron Age", Code PN-IV-P2-2.1-TE-2023-0015 from PNCDI IV.

Cuvinte-cheie: oglindă din bronz, Hallstatt, La Tène, morminte scitice, nomazi timpurii.

Rezumat: Acest studiu examinează oglinzile din bronz datând din secolele VII-IV a. Chr. din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei, contextualizate în peisajul cultural mai larg al regiunii nord-vestice a Mării Negre. Bazându-se pe ansambluri funerare, asociate cu grupuri nomade scitice și comunități getice, lucrarea analizează tipologia, cronologia și semnificația culturală a oglinzilor din perioada scitică timpurie până în cea clasică. Cele mai vechi piese, datate nu mai devreme de mijlocul secolului al VII-lea a. Chr., aparțin tradițiilor scitice timpurii de origine caucaziană și, posibil, sud-siberiană. De la mijlocul secolului al VI-lea a. Chr., oglinzile produse în atelierele grecești (în special tipurile Olbia-Borysthenes, Argos și, mai târziu, Peloponez) au pătruns în mediul barbar, urmate, în perioadele clasică și elenistică, de variante modificate local, inspirate de prototipuri grecești. Analiza contextuală demonstrează o schimbare semnificativă a rolului social și simbolic al oglinzilor de-a lungul timpului. Dacă în perioada scitică timpurie oglinzile puteau însoți atât înmormântările masculine, cât și cele feminine, din perioada scitică mijlocie încoace, acestea au devenit un atribut exclusiv feminin, strâns asociat cu statutul social înalt, practicile rituale și ideologia elitei. Amplasarea frecventă a oglinzilor lângă cap sau piept, poziția lor sub corp și urmele evidente de utilizare pe termen lung și de reparare subliniază valoarea lor excepțională și încărcătura simbolică. Colecția furnizează, astfel, dovezi esențiale privind schimburile culturale, mecanismele de constituire a elitelor și persistența tradițiilor rituale, reliefând rolul oglinzilor ca obiecte-cheie ale subculturii feminine, ale statutului social și ale practicilor magice în societățile barbare din regiunea carpato-nistreană în secolele VII-IV a. Chr.

Keywords: bronze mirror, Hallstatt, La Tène, Scythian burials, early nomads.

Abstract: This study examines bronze mirrors dating from the 7th to the 4th centuries BC from the National Museum of History of Moldova's collection, contextualized within the broader cultural landscape of the Northwestern Black Sea region. Drawing on funerary and settlement assemblages associated with Scythian nomadic groups and Getic communities, the paper analyses the typology, chronology, and cultural significance of mirrors from the Early Scythian to the Classical period. The earliest items, appearing no earlier than the mid-7th century BC, belong to Early Scythian traditions of Caucasian and possibly South Siberian origin. From the mid-6th century BC onward, mirrors produced in Greek workshops – most notably the Olbian-Borysthenes, Argive, and later Peloponnesian types – entered the barbarian milieu, followed in the Classical and Hellenistic periods by locally modified variants inspired by Greek models. The contextual analysis demonstrates a marked shift in the social and symbolic role of mirrors over time. While in the Early Scythian period mirrors could accompany both male and female burials, from the Middle Scythian period onward, they became an exclusively female attribute, closely associated with high social status, ritual practices, and elite ideology. The frequent placement of mirrors near the head or chest, their occasional positioning beneath the body, and evident traces of long-term use and repair underscore their exceptional value and symbolic charge. The collection thus provides essential evidence for cultural exchange, mechanisms of elite formation, and the persistence of ritual traditions, highlighting mirrors as key objects in the construction of gender, status, and sacred authority in barbarian societies of the Carpathian-Dniester region during the 7th-4th centuries BC.

Introducere

În plan etnografic, oglinda este un obiect cu încărcătură simbolică excepțională, asociată nu doar cu imaginea și frumusețea, ci și cu forțe supranaturale. Numeroase surse antice și paralele etnografice atestă atribuirea oglinzilor a unor puteri magice, capabile să protejeze, să vindece sau, dimpotrivă, să provoace rău. Ritualurile și practicile de divinație care implicau oglinzi erau considerate printre cele mai periculoase și mai eficiente (Baiduzh 2018, 78), ceea ce conferă acestor obiecte o dublă valență: apotropaică și mistică. În preistorie și în epocile clasice, deținerea unei oglinzi a constituit un privilegiu accesibil unui număr restrâns de indivizi. Dincolo de funcționalitatea lor practică, oglinzile simbolizau un anumit grad de rafinament cultural și de interiorizare, sugerând „luxul" conștiinței de sine și al reflecției asupra propriei imagini – un concept esențial pentru definirea identității personale și sociale (Moyer 2012, 387). În mediile din *Barbaricum*, oglinzile apar frecvent, mai ales în inventarele funerare ale comunităților nomade, unde, pe lângă rolul lor utilitar, par să fi avut o funcție identitară și rituală importantă.

Rolul oglinzilor depășește cu mult sfera obiectelor de toaletă și trebuie analizat în raport cu sistemele de credințe ale comunităților care le-au produs și utilizat. În numeroase societăți de tip șamanic, din preistorie și până în epoci istorice recente, oglinda a avut o semnificație centrală, fiind considerată un instrument de mediere între lumea celor vii și cea a spiritelor. În spațiile nomade ale Asiei

Introduction

In ethnographic terms, the mirror is an object with exceptional symbolic charge, associated not only with image and beauty, but also with supernatural forces. Numerous ancient sources and ethnographic parallels attest to the attribution of magical powers to mirrors, capable of protecting, healing or, on the contrary, causing harm. Rituals and divination practices involving mirrors were considered among the most dangerous and effective (Baiduzh 2018, 78), which gives these objects a double valence: apotropaic and mystical. In prehistory and classical times, owning a mirror was a privilege reserved for a select few. Beyond their practical functionality, mirrors symbolized a certain degree of cultural refinement and interiorization, suggesting the "luxury" of self-awareness and reflection on one's own image – a concept essential for defining personal and social identity (Moyer 2012, 387). In the *Barbaricum*, mirrors are frequently found, especially among the grave goods of nomadic communities, where, in addition to their utilitarian role, they appear to have had an essential identity and ritual function.

The role of mirrors goes far beyond the sphere of toilet objects and must be analyzed in relation to the belief systems of the communities that produced and used them. In numerous shamanic societies, from prehistory to the recent past, the mirror held central significance, serving as an instrument of mediation between the world of the living and the world of spirits. In the nomadic spaces of Central Asia, mirrors were integrated into rituals related to the cult of the sun and fire (Хайрединова 2002, 72). According to some

Centrale, oglinzile erau integrate în ritualuri legate de cultul soarelui și al focului (Хайрединова 2002, 72). Conform unor interpretări simbolice, partea reflectantă a oglinzii aparținea proprietarului și lumii vizibile, în timp ce reversul era rezervat spiritelor și lumii de dincolo, ceea ce le conferea un rol liminal și sacru. În spațiul nord-pontic și în nordul Caucazului, oglinzile sunt frecvente în mormintele comunităților nomade, devenind un element recurent în inventarele funerare din epoca scitică și, ulterior, sarmatică. În aceste contexte, oglinzile apar aproape exclusiv în mormintele de femei, ceea ce sugerează nu doar o asociere cu practicile de înfrumusețare, ci și un rol identitar, de statut, posibil, chiar cu valențe religioase. În mediile est-germanice, influențate de cultura hunică, persistența acestui obicei evidențiază continuitatea simbolismului oglinzilor ca obiecte de prestigiu, cu valențe protectoare și funcții rituale, până în Antichitatea târzie.

Oglinzile în lumea scitică

În mediul scitic, oglinzile reprezintă un element al inventarelor funerare bogate și se disting prin caracteristicile lor formale: sunt piese de dimensiuni mari, cu discuri masive, de obicei prevăzute cu mâner, adesea decorat. Această morfologie le face ușor recognoscibile și le conferă o prezență impozantă în contextul funerar. Preponderența lor în morminte de femei, mai ales în cele de rang înalt, confirmă asocierea lor atât cu sfera feminină, cât și cu un statut social privilegiat.

symbolic interpretations, the reflective side of the mirror belonged to the owner and the visible world. In contrast, the reverse side was reserved for spirits and the afterlife, endowing them with a liminal and sacred role. In the North Pontic region and the North Caucasus, mirrors are standard in the tombs of nomadic communities, becoming a recurring element in the funerary inventories of the Scythian and later Sarmatian eras. In these contexts, mirrors appear almost exclusively in the tombs of women, suggesting not only an association with beauty practices but also an identity, status, and possibly even religious valences. In East Germanic environments, influenced by the Hunnic culture, the persistence of this custom underscores the enduring symbolism of mirrors as objects of prestige, protection, and ritual practice throughout Late Antiquity.

Mirrors in the Scythian context

In the Scythian milieu, mirrors are an element of rich grave goods and are distinguished by their formal characteristics: they are large, with massive discs, usually provided with a handle, and often decorated. This morphology makes them easily recognizable and gives them an imposing presence in the funerary context. Their preponderance in women's graves, especially in those of high rank, confirms their association with both the feminine sphere and a privileged social status.

Greco-Scythian mythological scenes often depict women holding mirrors in solemn gestures, suggesting that these objects played an essential role in religious ceremonies. A relevant example is the scene in which

Fig. 1. Reprezentări ale femeilor cu oglinzi: 1 - placă de aur din tumulul Ohuz, Ucraina (Muzeul Tezaurelor Istorice din Ucraina); 2 - inelul de aur al lui Skyles de la Vadu (Muzeul Național de Istorie a României); 3 - skyphos cu glazură neagră (Muzeul din Palermo).
Fig. 1. Representations of women with mirrors: 1 - gold plaque from Ohuz Barrow, Ukraine (Museum of Historical Treasures of Ukraine); 2 - gold ring of Skyles from Vadu (National Museum of Romanian History); 3 - black-glazed skyphos (Palermo Museum).

Scenele mitologice greco-scitice redau adesea femei care țin oglinzi în mâini, într-un gest solemn, sugerând că aceste obiecte jucau un rol esențial în ceremonialuri religioase. Un exemplu relevant este scena în care o femeie de rang înalt, așezată pe tron, primește ofrande din partea unui tânăr ce ține un riton (fig. 1/1). Compoziția subliniază superioritatea femeii: tronul pe care stă sugerează autoritate și putere, iar postura sa relaxată contrastează cu atitudinea umilă a tânărului, accentuând caracterul de act de venerare. Ritonul, asociat libațiilor și ofrandelor aduse divinității, indică faptul că scena are o semnificație sacră, probabil, legată de un ritual

a high-ranking woman, seated on a throne, receives offerings from a young man holding a rhyton (fig. 1/1). The composition emphasizes the woman's superiority: the throne on which she sits suggests authority and power, and her relaxed posture contrasts with the young man's humble posture, underscoring the act of worship. The rhyton, associated with libations and offerings to the divinity, suggests that the scene has a sacred meaning, likely related to a religious ritual (Васильков 2021, 69). In this context, the mirror becomes more than a simple object of personal use – it functions as an attribute of a Scythian goddess associated with fertility, beauty and magic.

religios (Васильков 2021, 69). În acest context, oglinda devine mai mult decât un simplu obiect de uz personal – ea funcționează ca atribut al unei zeițe scitice, asociate fertilității, frumuseții și magiei.

Prin capacitatea ei de a reflecta, oglinda simbolizează nu doar frumusețea și feminitatea, ci și introspecția, autocunoașterea și contactul cu lumea spiritelor. Astfel, în lumea scitică, oglinda este, simultan, obiect utilitar, marker de statut, simbol al puterii feminine și instrument de mediere între sacru și profan. Funcția sa este complexă și plurivalentă, iar apariția sa în scene de oferire de daruri sau libații subliniază legătura dintre autoritatea religioasă, puterea politică și rolul central al femeii în ritualurile colective. Femeile care dețineau oglinzi ocupau poziții dominante în comunitățile lor, fapt confirmat și de arta greco-romană, unde matroanele și tinerele aristocrate sunt adesea reprezentate în ipostaze de putere: așezate, înconjurate de sclavi, servitoare sau divinități (fig. 1/2, 3). Personajele secundare țin oglinzi, piepteni sau podoabe, subliniind nu doar privilegiile, ci și autoritatea acestor femei. În această lumină, obiectele din inventarul funerar nu trebuie interpretate exclusiv ca bunuri acumulate în timpul vieții, ci și ca simboluri materiale ale unei ierarhii sociale bine definite, care se perpetua și la moarte.

Oglinzile în Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Majoritatea oglinzilor din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei (MNIM) aparțin tipului grecesc. Totuși, cu mult înainte de răspândirea acestora,

Through its ability to reflect, the mirror symbolizes not only beauty and femininity, but also introspection, self-knowledge and contact with the spirit world. Thus, in the Scythian world, the mirror is simultaneously a utilitarian object, a status marker, a symbol of feminine power and a tool of mediation between the sacred and the profane. Its function is complex and multivalent, and its appearance in scenes of gift-giving or libation emphasizes the connection between religious authority, political power, and the central role of women in collective rituals. Women who held mirrors occupied dominant positions in their communities, a fact confirmed by Greco-Roman art, where matrons and young aristocrats are often represented in positions of power: seated, surrounded by enslaved people, maids or divinities (fig. 1/2, 3). Secondary characters hold mirrors, combs, or ornaments, emphasizing not only their privileges but also their authority. In this light, the objects from the funerary inventory should not be interpreted exclusively as goods accumulated during life, but rather as material symbols of a well-defined social hierarchy that is also perpetuated in death.

Mirrors in the National Museum of History of Moldova

The majority of the mirrors in the National Museum of History of Moldova (NMHM) collection are of the Greek type. Still, long before their widespread use, early nomads used their own products. Items from the burials at Strășeni and Cioburciu are associated with the earliest types.

nomazii timpurii utilizau propriile variante. Piesele provenite din mormintele de la Străşeni şi Cioburciu pot fi asociate acestor tipuri timpurii.

Tipul caucazian-siberian

Străşeni, 1980. Complexul funerar de la Străşeni a fost descoperit în anul 1980, ca urmare a unor lucrări care au distrus movila (Левицкий, Демченко 1995, 48; Levițki 1996, 166-167, fig. 2/1-4). Aceasta reprezenta „o înmormântare în poziție de decubit dorsal, cu capul spre sud și brațele întinse pe lângă corp". Împreună cu defunctul, au fost descoperite o oglindă din bronz (fig. 2/1), un cuțit din fier corodat (nepăstrat) și 12 vârfuri de săgeți din bronz (doar trei au fost transferate muzeului) (Topal, Dermenji 2023, 156, fig. 2/B). Oglinda discoidală, cu diametrul de 9,5 cm și grosimea de 0,15 cm, era prevăzută cu o bordură proeminentă (0,3 cm înălțime) și cu o buclă centrală pe partea dorsală; cealaltă față fiind ornamentată cu linii în relief (Levițki 1996, 167, fig. 2/1). Pe baza setului de tolbă, care cuprinde atât vârfuri de săgeți biconice, cât și triconice, mormântul de la Străşeni poate fi datat la mijlocul sau în a doua jumătate a secolului al VII-lea a. Chr. Seturi similare în nordul Mării Negre sunt încadrate cronologic în același interval, în pofida unor tentative de datare mai timpurie (Hellmuth 2010, 323, Taf. 66; Daragan, Didenko 2021, 175). Totuși, pe baza oglinzii, datarea cea mai probabilă a înmormântării de la Străşeni este în prima jumătate a secolului al VII-lea a. Chr. (Бруяко 2005, 152, 245).

Caucasian-Siberian type

Străşeni, burial, 1980. The burial near Străşeni was discovered in 1980 as a result of construction works that destroyed its mound (Левицкий, Демченко 1995, 48; Levițki 1996, 166-167, fig. 2/1-4) and represented "a burial performed in an extended supine position, head to the south, with arms extended alongside the body". A bronze mirror (fig. 2/1), a corroded iron knife (not preserved) and 12 bronze arrowheads (only three were transferred to the museum) were found with the buried person (Topal, Dermenji 2023, 156, fig. 2/B). The disc-shaped mirror, 9.5 cm in diameter and 0.15 cm thick, was equipped with a vertical rim (0.3 cm high) and a central loop on the back; the other side was ornamented with relief lines (Levițki 1996, 167, fig. 2/1). Judging by the quiver set, which contains both two-bladed and three-bladed barbed arrows, the Străşeni burial dates back to the middle or the second half of the 7th century BC. Similar sets from the Northern Black Sea region are dated within the same range, despite some efforts to date them earlier (Hellmuth 2010, 323, Taf. 66; Daragan, Didenko 2021, 175). However, based on the mirror, the most likely dating of the Străşeni burial is from the first half of the 7th century BC (Бруяко 2005, 152, 245).

Cioburciu II, barrow 1, burial 5, 1968. Another mirror with a loop on the back was found during the excavations of barrow 1 of the Cioburciu II burial ground, on the left bank of the Dniester, in burial 5 (Дергачев 1970, 2-3; Levițki 1996, 167, fig. 2/5-7). This burial had a rectangular pit with rounded corners. The deceased, lying on his back (with straight legs and arms along the body), was oriented with his head to the west, face up, and covered

Fig. 2. Oglinzi de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei: 1 - mormântul de la Strășeni; 2, 3 - Cioburciu II, movila 1, mormântul 5; 4, 5 - Butor I, movila 8, mormântul 2; 6, 7 - cetatea Saharna Mare; 8, 9 - Mereni, movila 1, mormântul 7.

Fig. 2. Mirrors from the National Museum of History of Moldova: 1 - Strășeni burial; 2, 3 - Cioburciu II, barrow 1, burial 5; 4, 5 - Butor I, barrow 8, burial 2; 6, 7 - Saharna Mare hillfort; 8, 9 - Mereni, barrow 1, burial 7.

Cioburciu II, movila 1, mormântul 5, 1968. Un alt tip de oglindă, cu toartă pe partea dorsală, a fost descoperit în timpul cercetării movilei 1 a necropolei Cioburciu II, pe malul stâng al Nistrului, în mormântul 5 (Дергачев 1970, 2-3; Levițki 1996, 167, fig. 2/5-7). Acest mormânt avea o groapă rectangulară, cu colțuri rotunjite. Defunctul, întins pe spate (picioarele drepte și brațele prelungite de-a lungul corpului), era orientat cu capul spre vest, cu fața în sus, și acoperit cu crengi subțiri, așezate una lângă alta. Corpul a fost, probabil, așezat pe un planșeu de scânduri, fiind găsit cărbune în apropierea oaselor (fig. 2/3). În spatele craniului, întors ușor spre stânga, se afla un vas ceramic de mari dimensiuni, cu corp sferic și gât înalt, care nu s-a păstrat integral. Vasul era realizat din lut omogen, fără impurități vizibile, ars neuniform, cu un colorit al suprafeței variind de la roșu deschis la gri închis. O oglindă din bronz (FB-29342-19) a fost așezată pe partea stângă a defunctului, în apropierea craniului. Oglinda, sub forma unui disc plat, ușor concav, cu diametrul de 15 cm și grosimea de 0,2 cm (fig. 2/2), avea pe partea dorsală o „buclă pentru prinderea unui mâner de lemn", ale cărei urme au fost consemnate de autorul săpăturilor (Дергачев 1970, 3, таб. 3). Această înmormântare este, de regulă, inclusă în rândul celor de tip scitic timpuriu, în timp ce oglinda de la Cioburciu se remarcă prin originalitate. Deși prezintă toartă pe partea dorsală, discul oglinzii este subțire, concav și lipsit de margine. Această formă sugerează o apropiere de oglinzile din sudul Siberiei, însă, în opinia noastră, piesa datează dintr-o perioadă mai târzie decât secolul al VII-lea a. Chr., când oglinzile tipice with thin branches stacked next to each other. The body, apparently, was laid on a flooring of wooden boards; charcoal was found near the bones (fig. 2/3). A large, molded vessel with a spherical body and a high neck, which has not been completely preserved, was placed at the back of the skull, slightly to the left. The vessel was made of homogeneous clay, free of visible impurities, unevenly fired, with a surface color ranging from light red to dark gray. A bronze mirror (FB-29342-19) was placed on the deceased's left side, near the skull. The mirror, in the form of a flat, slightly concave disk with a diameter of 15 cm and a thickness of 0.2 cm (fig. 2/2), had a "loop for attaching a wooden handle" at the back, the traces of which were recorded by the author of the excavations (Дергачев 1970, 3, табл. 3). This burial is usually included in the list of early Scythian ones, while the mirror from Cioburciu is quite original, and despite the loop on the back, its disk is thin, concave and has no rim. This design may bring it closer to the South Siberian mirrors, but, in our opinion, it points to a later time than the 7th century BC, when typical mirrors of the early Scythian Caucasian-Siberian type disappear from the region around the middle of the 6th century BC. And at this time, mirrors made in Greek workshops or their imitations enter the Scythian area in large numbers. Such products include mirrors of the Olbian-Borysthenes type from the mid-6th century BC, which, however, are almost unknown in burials on the territory of the Republic of Moldova or eastern Romania[1].

[1] However, such mirrors are known from stray finds near the villages of Rădenii Vechi (Ungheni Museum) and India (on the left bank of the Dniester; information by V. Sinika).

scitice de tip caucaziano-siberian încep să dispară din regiune, până către mijlocul secolului al VI-lea a. Chr. În această perioadă, spațiul scitic este populat de oglinzi realizate în ateliere grecești sau de imitații ale acestora, printre care se numără și oglinzile de tip Olbia-Borysthenes din mijlocul secolului al VI-lea a. Chr., care însă rămân aproape necunoscute în înmormântările de pe teritoriul Republicii Moldova și al estului României[1].

Tipul Argos

Mereni, movila 1, mormântul 7, 1987. Răspândirea rapidă a oglinzilor de tip grecesc în rândul nomazilor timpurii este legată de apariția oglinzilor cu mânere și turnate integral, de tip Argos și peloponesiac. Unul dintre cele mai relevante complexe funerare care conține o oglindă de tip Argos este mormântul 7 din tumulul 1 de la Mereni, raionul Anenii Noi, cercetat în 1987 (Дергачев, Постикэ, Савва 1988, 3-5; Дергачев, Сава 2001-2002, 526-542)[2]. Defuncta, o femeie în vârstă (după observațiile de teren ale arheologilor), era așezată întinsă pe spate, cu craniul orientat spre vest. Pe fundul gropii au fost identificate urme de rogojină putrezită și cenușă (fig. 2/8; 3). În colțul de nord-est al camerei au fost identificate resturi osteologice aparținând

[1] Asemenea oglinzi sunt cunoscute doar din descoperirile întâmplătoare de lângă satele Rădenii Vechi (Muzeul Ungheni) și India (pe malul stâng al Nistrului; informație V. Sinika).

[2] Cea mai apropiată analogie a fost descoperită recent în estul României, în satul Gura Văii, și va fi publicată în curând de autorii acestui articol. Este posibil ca una dintre oglinzile descoperite în cetatea de la Saharna Mare (fig. 2/6) să aparțină, de asemenea, tipului Argos.

Argive type

Mereni, barrow 1, burial 7, 1987. The rapid spread of Greek types of mirrors among the early nomads is associated with solid-cast mirrors with handles of the Argive and Peloponnese types. One of the most relevant assemblages with a mirror of the Argive type is burial 7 of barrow 1 near Mereni in the Anenii Noi district, excavated in 1987 (Дергачев, Постикэ, Савва 1988, 3-5; Дергачев, Сава 2001-2002, 526-542)[2]. The buried older woman (according to the observations of the excavators) lay in an extended supine position, with her skull to the west. The remains of decayed bedding and ash were traced throughout the bottom of the chamber (fig. 2/8; 3). In the northeastern corner of the chamber were the bones of an animal's tail, coiled in a ring. In the central part of the chamber, closer to the southern wall, at the level of the skull and *sternum*, were horse bones, including the *scapula* and bones of one foreleg, as well as ribs arranged in anatomical order. The remains of an iron knife with a straight blade, a humped back, and a short handle were found on the horse bones. Small fragments of a wooden bowl, covered with a double zigzag band of bronze, were found near the animal bones; a similar double zigzag band of gold was found south of the bowl (probably part of a whip). At the feet of the deceased person, the fragments of three iron awls and a flattened, hemispherical bronze bowl were found. In the northeastern corner of the chamber, a triangular bronze arrowhead with a poorly defined socket was discovered in the clay fill. Two gold

[2] The closest analogy was recently discovered in eastern Romania, in the village of Gura Văii, and will soon be published by the authors of this article. It is possible that one of the mirrors found at the Saharna Mare hillfort (fig. 2/6) also belongs to the Argive type.

cozii unui animal, dispuse într-o poziție chircită. În zona centrală, mai aproape de peretele sudic, la nivelul craniului și al sternului, au fost depuse oase de cal – *scapula*, oasele unui membru anterior și coaste dispuse anatomic. Pe aceste oase s-au găsit resturile unui cuțit din fier, cu lamă dreaptă, cu marginea arcuită și mâner scurt. Fragmente mici dintr-un bol de lemn, decorat cu o bandă dublă în zig-zag din bronz, au fost descoperite în apropierea oaselor de animal; o bandă similară, dar din aur, a fost găsită la sud de vas (probabil, parte a unui bici). La picioarele defunctei s-au identificat fragmente din trei străpungătoare din fier și un bol hemisferic din bronz, turtit. În colțul nord-estic al camerei, în umplutura de lut, a fost recuperat un vârf de săgeată triunghiular, din bronz, cu manșon slab conturat. Două aplicații din foiță de aur, reprezentând animale (pantere?), ovale ca formă și dimensiuni, au fost găsite pe coastele hemitoracelui stâng. Sub peretele sudic, lângă resturile bolului de lemn, a fost descoperit un grup de 29 de astragale, vizibil prelucrate. În colțul sud-vestic se afla un mic ulcior.

La sud de oasele animalului sacrificat, imediat sub peretele camerei, a fost depusă o oglindă mare din bronz, cu mâner din același material (FB-27778-95). Discul, concavo-convex în secțiune, are 0,2 cm grosime, 19 cm în diametru și marginile rotunjite. Mânerul, lung de 12,4 cm și lat de 2,5-3,4 cm, este alungit în formă trapezoidală, terminându-se într-un medalion rotund cu diametrul de 4 cm (Дергачев, Сава 2001-2002, 537, рис. 10/1). Medalionul are o reprezentare în relief a Medusei-Gorgona, cu elemente dăltuite fin. Pe revers se află un ornament

Fig. 3. Mormântul 7 din movila 1 de la Mereni (foto E. Sava, arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei).
Fig. 3. Burial 7 of barrow 1 from Mereni (photo by E. Sava, National Museum of History of Moldova archive).

foil appliqués depicting animals (panthers?) of an oval shape were found on the ribs of the left rib cage. Beneath the southern wall, next to the remains of a wooden bowl, a cluster of 29 knuckle bones was discovered, bearing clear traces of processing. In the southwestern corner of the chamber, a small jug was placed.

To the south of the bones of the sacrificial animal, just beneath the chamber wall, lay a large bronze mirror with a bronze handle (FB-27778-95). The disc, concave-convex in cross-section, was 0.2 cm thick, 19 cm in diameter, and rounded. The handle, 12.4 cm long and 2.5-3.4 cm wide, is of an elongated trapezoidal form, tapering into a round medallion of 4 cm in diameter (Дергачев, Сава 2001-2002, 537, рис. 10/1). The round medallion was engraved with a relief image of Medusa Gorgon with

solar incizat sumar, compus dintr-un cerc din care pornesc raze (fig. 2/9). Oglinda a fost deteriorată în antichitate, probabil, în timpul vieții defunctei, apoi reparată: mânerul se desprinsese de disc, fracturile au fost șlefuite, iar discul a fost prins cu două nituri de fier, distruse până la momentul descoperirii acesteia. După restaurare, s-a observat că de-a lungul marginii discului a fost aplicat un decor în relief de tip „împletitură", delimitat de două cercuri concentrice. Sub oglindă s-a găsit o pungă de piele, ce conținea 300 g de praf de cretă (pentru lustruirea oglinzii?) și boabe de cereale; lângă resturile punguței au fost descoperite mici fragmente textile.

Se pare că mormântul scitic de la Mereni, judecând după inventar, poate fi atribuit perioadei scitice mijlocii. Totuși, acesta nu poate fi încadrat în niciuna dintre cele trei grupe identificate de I. Bruyako: „războinici", „călăreți" și „incinerați"[3]. Chiar însuși I. Bruyako a propus datarea complexului în a doua jumătate a secolului al VI-lea - începutul secolului al V-lea a. Chr., pe baza bolului și a oglinzii – ambele din bronz (Бруяко 2005, 164). E. Teleagă, care a atribuit bolul la sfârșitului secolului al V-lea a. Chr. (Teleagă 2008, 454), este însă mai rezervat în privința cronologiei propuse. Aceste datări sunt nuanțate și de plăcuțele ovale din aur, de tip

[3] Propunem identificarea mormântului 7 ca reprezentând o identitate socială distinctă. Mormântul de la Mereni conține un ansamblu unic de artefacte – o oglindă cu mâner în formă de Medusa, un set de divinație, un bici ceremonial, un cal și alte obiecte rituale – indicând că persoana îngropată a fost, probabil, un specialist în ritualuri. Fața Gorgonei de pe oglindă ar fi putut proteja simbolic proprietarul, iar combinația de artefacte sugerează funcții preoțești sau șamanice, dincolo de utilizarea personală. Acest mormânt va fi re-publicat de autorii acestei lucrări în 2026.

chased elements. On the reverse side, there was a roughly scratched solar ornament consisting of a circle with rays extending from it (fig. 2/9). In Antiquity, most likely during the lifetime of the buried woman, the mirror was broken and then repaired: the handle was separated from the disk, the fractures were ground down, and the disk was fastened with two iron rivets, which had disintegrated by the time of the excavations. After restoration, it was discovered that a relief "wicker" ornament, limited by two concentric circles, had been knocked out along the edge of the disk. Under the mirror, there was a leather pouch containing 300 g of chalk powder (for polishing the mirror?) and cereal grains. Small fabric pieces were discovered next to the remains of the leather pouch.

It would seem that the Scythian burial from Mereni, judging by the inventory, can be attributed to the Middle Scythian period. However, it cannot be assigned to any of the three characteristic groups, such as "warriors", "riders" and "cremated", according to I. Bruyako[3]. Indeed, I. Bruyako himself proposed dating this assemblage to the late 6th - early 5th centuries BC based on a bronze bowl and a bronze mirror (Бруяко 2005, 164). E. Teleagă, who attributed the bronze bowl to the late 5th century BC (Teleaga 2008, 454), is less certain of the proposed chronology. These datings are also slightly refined by the gold oval plaques of the Nymphaeum-Lyubymivka

[3] We propose identifying Burial 7 as representing a distinct Scythian social role. The Mereni grave contains a unique assemblage of artefacts: a mirror with a Medusa handle, a divination set, a ceremonial whip, a horse, and other ritual items – indicating that the interred individual likely served as a ritual specialist. The Gorgon face on the mirror may have symbolically protected its owner, and the combination of artefacts suggests priestly or shamanic functions beyond mere personal use. This grave will be re-published by the authors of this paper in 2026.

Nymphaeum-Lyubymivka (după A. Kantorovich), răspândite începând cu al doilea sfert al secolului al V-lea a. Chr. (Канторович 2022, 30) sau încadrate între sfârșitul secolului al V-lea și primul sfert al secolului al IV-lea a. Chr. (Бабенко 2012, 105-107, 113). Din păcate, cele mai multe oglinzi de tip Argos nu dispun de un context arheologic clar – de exemplu cele din muzeul Universității din Leipzig, Muzeul Pușkin din Moscova sau Olbia (Oberländer 1967, 37-41; Treister 2003, Abb. 1-6). Totuși, analogiile provenite sigur din morminte sunt datate, cel puțin, în prima parte a secolului al V-lea a. Chr., precum oglinzile din mormântul 10/1913 al necropolei Olbia (Скуднова 1988, 127-128, cat. 199), din tumulul 3 al necropolei Staykin Verkh de lângă Oksyutintsi, în zona de silvostepă de pe malul stâng al Niprului (Древности 1900, pl. 46/351), sau din tumulul de lângă satul Opalchenets din Bulgaria (Дякович 1932, обр. 3). De asemenea, ținând cont și de vârsta înaintată a femeii înhumate, precum și de repararea și folosirea îndelungată a oglinzii, se poate presupune o datare mai timpurie a mormântului 7 de la Mereni. Un argument suplimentar în favoarea acestei interpretări îl oferă mormântul vecin, nr. 3, care, potrivit stratigrafiei, construcției și orientării, a fost realizat aproape simultan cu mormântul 7. Inventarul acestuia include vârfuri de lance din fier, ofrande alimentare și un cuțit din fier cu mâner de os, precum și 62 de vârfuri de săgeată triunghiulare din bronz. Majoritatea vârfurilor sunt trilobate, iar unele prezintă semne turnate sau zgâriate. Conform lui M. Daragan, aceste vârfuri aparțin orizontului săgeților cu semne turnate în formă de cruce, datat în a doua jumătate a secolului al V-lea a. Chr.

type (according to A. Kantorovich), which were widespread from the second quarter of the 5th century BC (Канторович 2022, 30) or within the late 5th - first quarter of the 4th century BC (Бабенко 2012, 105-107, 113). Unfortunately, most of the Argive type mirrors lack a reliable archaeological context – from the University of Leipzig Museum, the Pushkin Museum in Moscow, and Olbia (Oberländer 1967, 37-41; Treister 2003, Abb. 1-6). Nevertheless, analogies coming from burials are dated at least to the early 5th century BC, for example, the mirrors from burial 10 1913 of the Olbia necropolis (Скуднова 1988, 127-128, cat. 199), burial mound 3 of the Staykin Verkh burial ground near Oksyutintsi in the Left-bank Ukrainian forest-steppe (Древности 1900, pl. 46/351) and the burial mound near Opalchenets village in Bulgaria (Дякович 1932, обр. 3). Furthermore, given the venerable age of the buried woman, as well as the repair and prolonged use of the mirror, a much later dating of burial 7 at Mereni can be assumed. Additional evidence in favor of this assumption is the neighboring burial 3, which, judging by its stratigraphy, construction, and orientation, was made practically simultaneously with burial 7. It was accompanied by iron spearheads, funerary food with an iron knife with a bone handle and 62 bronze triangular arrowheads. The majority of the arrowheads are trilobate; some of them were equipped with cast or scratched marks. According to M. Daragan, the arrowheads from this set belong to the horizon of "cross-shaped marks" of the second half of the 5th century BC (Дараган 2019, 161-168; Полин, Дараган 2021, 273). In addition, a small number of arrowheads are of the "tower-shaped" form of the first-third quarter of the 5th century BC (Topal, Dermenji 2023, 134). Furthermore, both Scythian burials in the mound near Mereni are an entirely original type of

(Дараган 2019, 161-168; Полин, Дараган 2021, 273). Un număr redus de săgeți aparțin formei de tip „turn", caracteristică primului - celui de-al treilea sfert al secolului al V-lea a. Chr. (Topal, Dermenji 2023, 134). În plus, ambele morminte scitice din tumulul de la Mereni prezintă o trăsătură funerară cu totul originală – o catacombă cu două intrări (Синика 2007a, 15; Полин, Дараган 2021, 254-258). Potrivit observațiilor lui S. Polin și M. Daragan, mormintele amenajate în catacombe cu două sau mai multe intrări se datează între mijlocul secolului al V-lea și al treilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. (Полин, Дараган 2021, 289). Având în vedere sincronitatea relativă a mormintelor 3 și 7 (în decurs de câțiva ani, maximum un deceniu, după Бруяко 2005, 164) și cronologia majorității pieselor de inventar, cea mai probabilă datare a mormântului cu oglindă este în a doua jumătate a secolului al V-lea a. Chr. Probabil, chiar spre sfârșitul acestuia.

Tipul peloponesiac

Patru oglinzi aparțin, fără îndoială, tipului peloponesiac: cele din mormântul 2 din tumulul 6 de lângă Balabanu; din mormântul 6 din tumulul 1 de lângă Purcari; din mormântul 1 din tumulul 18 de lângă Dubăsari; și din mormântul 1 din tumulul 14 de lângă Nicolscoe.

Balabanu, movila 6, mormântul 2, 1971. Tumulul 6 de lângă Balabanu (raionul Taraclia) era înconjurat de un șanț de până la un metru și jumătate adâncime și aproximativ doi metri

burial feature – a catacomb with two entrances (Синика 2007a, 15; Полин, Дараган 2021, 254-258). According to the observations of S. Polin and M. Daragan, the dating of burials in catacombs with two or more entrances falls within the range of the mid-5th century BC - the third quarter of the 4th century BC (Полин, Дараган 2021, 289). Considering the relative synchronicity of burials 3 and 7 (within a few years, maximum one decade, according to Бруяко 2005, 164) and the chronology of the majority of the grave goods, the most likely dating of the burial with the mirror is the second half of the 5th century BC or, rather, the end of the century.

Peloponnesian Type

Four mirrors undoubtedly belong to the Peloponnesian type: burial 2 of mound 6 near Balabanu; burial 6 of mound 1 near Purcari; burial 1 of mound 18 near Dubăsari; and burial 1 of mound 14 near Nicolscoe.

Balabanu, mound 6, burial 2, 1971. Mound 6 near Balabanu (Taraclia district) was surrounded by a ditch up to one and a half meters deep and about two meters wide (Чеботаренко 1972, 13-19, рис. 8/9-12; Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989, 29-37). Before constructing the mound, the surface was covered with a thin layer of clay. Two burial pits were found in the center of the mound, oriented lengthwise from east to west and spaced 1.5 meters apart. One of them (the southern one) contained a Greek amphora and parts of a horse, while the other (the northern one) contained the skeleton of a "warrior" with weapons and jewelry. Both pits were identical in design: after burial and the sacrificial ritual, the pits were

lățime (Чеботаренко 1972, 13-19, рис. 8, 9-12; Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989, 29-37). Înainte de construirea movilei, suprafața a fost acoperită cu un strat subțire de lut. În centrul tumulului au fost identificate două gropi funerare, orientate longitudinal de la est la vest și distanțate între ele cu 1,5 metri. Una dintre ele (cea sudică) conținea o amforă grecească și fragmente de oase de cal, iar cealaltă (cea nordică) – scheletul unui „războinic" cu arme și bijuterii. Ambele gropi aveau același tip de amenajare: după înmormântare și ritualul sacrificiului, gropile au fost acoperite cu scânduri, peste care s-a ridicat tumulul. Fundul gropii ce conținea scheletul a fost căptușit cu fetru, iar defunctul a fost așezat pe el, întins pe spate, cu capul orientat spre vest, acoperit cu bucăți de scoarță de copac (fig. 4/2). Scheletul, păstrat fragmentar, a fost presărat cu ocru roșu, ceea ce a conferit oaselor o nuanță aproape purpurie. În apropierea craniului a fost descoperită o oglindă din bronz, iar în colțul sud-vestic al gropii funerare se aflau două sulițe din fier, împreună cu o tolbă ce conținea peste 150 de săgeți. Lângă coapsa stângă au fost găsite un astragal și o amuletă realizată din mandibula unui prădător mic (probabil, vulpe). La nivelul picioarelor, s-au descoperit un vas de lut cu capac (afumătoare?), fragmente de fus din os, două greutăți de fus din plumb, fragmente de pumnal și două vârfuri de suliță. Cerceii din aur, în formă de semilună, au fost găsiți lângă tâmpla stângă și dreaptă.

Oglinda este un disc din bronz, cu diametrul de 20 cm și grosimea de 0,3 cm (fig. 4/1). Mânerul alungit, terminat cu un buton oval (4,5×5,3 cm), a

covered with wooden planks, over which a mound was erected. The bottom of the pit containing the skeleton was lined with felt, and the deceased was laid on it, lying outstretched on his back, his head facing west, covered with pieces of tree bark (fig. 4/2). The poorly preserved skeleton was sprinkled with red ochre, giving the bones an almost purple hue. A bronze mirror was found near the head, and two iron spears were in the southwest corner of the burial pit, along with a quiver containing over 150 arrows. A knuckle bone and an amulet made from the jaw of a small predator (apparently a fox) were found near the left thigh. A clay vessel with a lid (incense burner?), bone spindle parts, two lead spindle whorls, dagger fragments, and two spear ends were found at the feet. Gold crescent-shaped earrings were found near the left and right temples. The mirror is a bronze disk 20 cm in diameter and 0.3 cm thick (fig. 4/1). The elongated handle, ending in an oval pommel (4.5×5.3 cm), was cast together with the disk. One side was polished to a mirror finish; the other was carefully finished (with no ornamentation).

The mirror, apparently, was kept in a case with a thin wooden base covered with white linen fabric, which was partially preserved (Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989, 34, рис. 12/2). An amphora was found in the pit accompanying the burial, which the authors of the first publication identified as a Chian amphora[4] with a cap-shaped foot (Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989, 29, рис. 11, 3). According to N. Serova, this is a Chian straight-necked amphora of the 5th century BC (Серова

[4] Unfortunately, this amphora is not listed in the collection of the National Museum of History of Moldova.

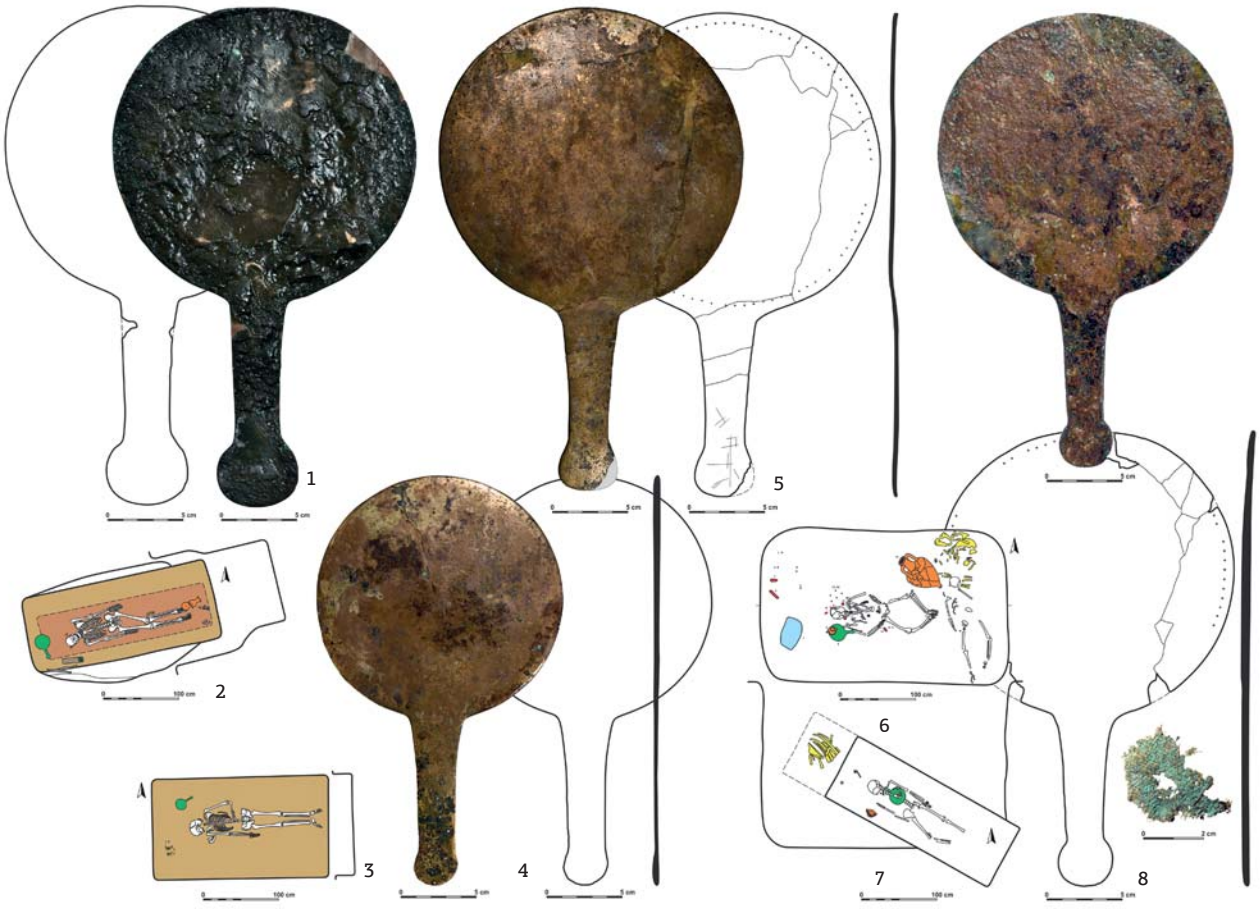

Fig. 4. Oglinzi de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei: 1, 2 - Balabanu, movila 6, mormântul 2; 2, 3 - Nicolscoe, movila 14, movila 1; 5, 6 - Dubăsari, movila 18, mormântul 1; 7, 8 - Purcari, movila 1, mormânt 6.

Fig. 4. Mirrors from National Museum of History of Moldova: 1, 2 - Balabanu, barrow 6, burial 2; 2, 3 - Nicolscoe, barrow 14, barrow 1; 5, 6 - Dubăsari, barrow 18, burial 1; 7, 8 - Purcari, barrow 1, burial 6.

fost turnat împreună cu discul. O față era lustruită, pentru a obține efectul reflectorizant, iar cealaltă finisată cu atenție, fără ornamentație. Se pare că oglinda era păstrată într-o cutiuță cu bază subțire din lemn, acoperită cu pânză albă de in, păstrată parțial (Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989, 34, рис. 12/2). În groapa care însoțea înmormântarea a fost descoperită o amforă, identificată în prima publicație ca fiind de tip Chios[4], cu picior conic scurt (Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989, 29, рис. 11/3). Conform N. Serova, este vorba despre o amforă de Chios cu gât drept din secolul al V-lea a. Chr. (Серова 1989, 150, рис. 1/5), a cărei datare E. Teleagă o limitează la ultimul sfert al secolului al V-lea a. Chr. (Teleagă 2008, 364).

Nicolscoe, movila 14, mormântul 1, 1988. Mormântul 1 din tumulul 14, de lângă satul Nicolscoe (partea sudică a malului stâng al Nistrului), a fost amenajat într-o groapă funerară dreptunghiulară, cu colțuri rotunjite, orientată pe axa est – vest; în umplutură s-au păstrat fragmente de lemn provenind de la tavan (Агульников, Левинский 1989, 79-82; Агульников, Сава 2004, 124-128). Fundul gropii era acoperit cu resturi închise la culoare de materii organice descompuse, iar defunctul[5] era așezat întins, cu craniul orientat spre vest și fața întoarsă spre dreapta. Brațul drept era întins, cel stâng era îndoit peste corp, picioarele

[4] Din păcate, amfora nu se mai află în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei.

[5] În publicația autorilor săpăturilor, defunctul a fost identificat ca fiind un bărbat cu vârsta de 18-20 de ani (Агульников, Сава 2004, 124), în timp ce, conform dr. A. Varzari, angajat al MNIM, era vorba de o femeie cu vârsta de 16-20 de ani.

1989, 150, рис. 1/5), the dating of which E. Teleagă limited to the last quarter of the 5th century BC (Teleagă 2008, 364).

Nicolscoe, barrow 14, burial 1, 1988. Burial 1 of burial mound 14 near the village of Nicolscoe (southern part of the left bank of the Dniester River) was made in a rectangular burial pit with rounded corners, oriented along the east-west line. There were fragments of wood from the ceiling in the fill (Агульников, Левинский 1989, 79-82; Агульников, Сава 2004, 124-128). The bottom was covered with dark brown decay, and the deceased[5] lay elongated, with the skull to the west and the face turned to the right. The right arm was straight, the left was bent across the body, the legs were straight, the feet were spread apart (fig. 4/3). 30 cm to the left of the deceased's skull, a solid-cast bronze disc-shaped mirror with a handle (FB-26672-1) was found. The handle ends in a rounded extension, and there is a rim around the mirror's disc (Агульников, Сава 2004, 124, рис. 62/2). The mirror's diameter is 16.5 cm, the handle's length is 11.5 cm. The width at the base is 3.0 cm, at the tip, it is 2.5 cm (fig. 4/4). Near the skull of the deceased, at the southwestern edge of the burial chamber, 114 bronze socketed trilobate arrowheads were found (some of the arrowheads had cast cross marks). On the deceased's right hand, near the wrist, six gold plaques "in the form of fish" with loops for hanging were found. Judging by the quiver set, this burial dates back to the last quarter of the 5th century BC, no later than its end. This is indicated,

[5] In the publication by the authors of the excavations, it was determined as a man of 18-20 years old (Агульников, Сава 2004, 124), while according to Dr A. Varzari, the employee of the NMHM, it was a woman of 16-20 years old.

erau drepte, iar tălpile depărtate (fig. 4/3). La 30 cm de la stânga craniului, a fost descoperită o oglindă din bronz, turnată, masivă, de formă discoidală, cu mâner (FB-26672-1). Mânerul se termină într-o prelungire rotunjită, iar discul oglinzii este prevăzut cu o margine îngroșată (Агульников, Сава 2004, 124, рис. 62/2). Diametrul discului este de 16,5 cm, lungimea mânerului – de 11,5 cm; lățimea la bază este de 3,0 cm, iar la vârf – de 2,5 cm (fig. 4/4). În apropierea craniului, la marginea sud-vestică a camerei funerare, au fost descoperite 114 vârfuri de săgeată trilobate din bronz, cu tubulatură (unele purtau semne în cruce turnate). Pe mâna dreaptă a defunctului, în apropierea încheieturii, s-au găsit șase plăcuțe de aur „în formă de pește", prevăzute cu bucle pentru agățare. Judecând după setul de săgeți și tolbă, mormântul poate fi datat în ultimul sfert al secolului al V-lea a. Chr., cel târziu la sfârșitul acestuia. Această cronologie este susținută, în special, de prezența vârfurilor trilobate și a celor cu trei fețe și canelură.

Purcari, movila 1, mormântul 6, 1979. Mormântul 6 din tumulul 1 de lângă Purcari (raionul Ștefan Vodă) a fost descoperit în sectorul sud-vestic al tumulului. Groapa era dreptunghiulară, cu colțuri ușor rotunjite, și orientată pe axa nord-vest - sud-est. În umplutură au fost găsite mici fragmente de lemn, provenind de la tavanul transversal (Яровой 1990, 51-53). Scheletul unei femei era așezat întins pe spate, cu capul orientat spre nord-vest și fața în sus, craniul ușor înclinat spre umărul drept. Ambele brațe erau întinse, alăturate corpului; piciorul drept era ușor îndoit, cu genunchiul orientat

in particular, by both the trilobate and the three-sided arrowheads with a cut-off groove.

Purcari, barrow 1, burial 6, 1979. Burial 6 of barrow 1 near Purcari (Ștefan Vodă district) was discovered in the southwestern sector of the mound. The pit was rectangular with slightly rounded corners and oriented northwest-southeast. Small fragments of wood from the transverse ceiling were found in the fill (Яровой 1990, 51-53). The skeleton of a woman lay in an extended position on her back, her head to the northwest, facing upward, the skull slightly inclined toward the right shoulder. Both arms were straight, lying alongside the body; the right leg was slightly bent, with the knee turned to the right. The ribs and shoulder blades of a horse lay in anatomical order near the northwestern wall of the burial chamber, along with the bones of cattle. The animal bones lay on a unique platform located above the burial floor (fig. 4/7). A black-glazed kantharos with a vast, squat body, a broad, curved rim, and massive, rectangular-section handles was found near the woman's right shoulder. A hemispherical clay spindle whorl with a round through-hole lay near the buried woman's skull. A fragmented Greek-type bone spindle was found next to the whorl (fig. 5). A well-preserved bronze mirror cast in one piece with textile remnants on its surface lay beneath the woman's ribcage, the handle beneath her left collarbone, and her lower jaw (fig. 4/8). It consists of a flat disk that transitions into a trapezoidal handle with a circular top. The diameter of the disk is 19.5 cm, the length of the handle is 11.5 cm, the width of the handle at the base is 4 cm, the width of the handle at the top is 2.5 cm, the diameter of the top is 3.5 cm, the thickness of the mirror is 0.2 cm (Яровой 1990, 51-53, рис. 21/2). The chronology of the burial is

spre dreapta. Coastele și omoplații unui cal erau așezate în ordine anatomică lângă peretele nord-vestic al camerei funerare, împreună cu oase de bovine. Oasele animalelor se aflau pe o platformă unică, ridicată deasupra fundului gropii (fig. 4/7). În apropierea umărului drept al femeii a fost descoperit un kantharos atic, cu glazură neagră, cu corp scund și masiv, având buza largă și curbată și mânere robuste, cu secțiune rectangulară. Lângă craniul defunctei se afla o fusaiolă din lut hemisferică, cu orificiu circular, iar alături – un fus fragmentar din os, de tip grecesc (fig. 5). Sub coastele femeii a fost depusă o oglindă din bronz, bine păstrată, turnată într-o singură bucată, cu urme textile pe suprafață; mânerul fiind poziționat sub clavicula stângă și maxilarul inferior (fig. 4/8). Oglinda era alcătuită dintr-un disc plat, care trece într-un mâner trapezoidal cu vârf circular. Diametrul discului are 19,5 cm, lungimea mânerului – 11,5 cm, lățimea la bază – 4,0 cm, lățimea la vârf – 2,5 cm, diametrul vârfului – 3,5 cm, grosimea oglinzii – 0,2 cm (Яровой 1990, 51-53, рис. 21/2). Cronologia mormântului este stabilită cu certitudine, datorită kantharosului atic scund, datat în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. (Sparkes, Talcott 1970, 29, cat. 699).

Dubăsari, movila 18, mormântul 1, 1981. Săpăturile au confirmat faptul că tumulul a fost construit într-o singură etapă, peste mici urme de arsuri ovale, aflate în partea centrală. De-a lungul marginilor acestor urme au fost descoperiți bușteni întregi, dar putreziți, iar în jurul tumulului a fost identificat un șanț format din două arce – nordic și sudic –, între care existau întreruperi pe laturile vestică și

reliably established by the squat Attic kantharos, dated to the second quarter of the 4th century BC (Sparkes, Talcott 1970, 29, cat. 699).

Dubăsari, barrow 18, burial 1, 1981. Excavations revealed that the mound was constructed in a single stage over small oval burn-throughs in the central portion. Along the edges of the burn-through, intact but decayed logs were found, and a ditch consisting of two arcs, northern and southern, was traced around the mound, with gaps between them on the western and eastern sides. Clusters of animal bones (horse and cattle) were found in the ditch's fill, as well as sets of amphora fragments (Кетрару 1982, 31-35; Кетрару и др. 2014, 79-86). Burial 1 was located in the northern portion of the mound and was placed in a rectangular pit, with its long sides oriented west-east. At the bottom of the pit, in the center, though slightly closer to the southern wall, lay the skeleton of a woman, her head facing west and tilted somewhat to the left. The buried figure lay on her back, both arms bent at the elbows, forming a diamond shape; the left hand, like the right, rested on the pelvic bones. The legs were bent at the knees, also creating a diamond shape, with the feet extended and pressed together. The skeleton lay on a skinny layer of bedding – a grayish-crimson layer on top and a brownish layer below (fig. 4/6). In the southwest corner of the pit, a small sandstone slab lay at the bottom. A bone (horn) composite spindle, an iron knife with a curved back, a straight blade and a bone handle were found near the western wall. Further from the wall, three phosphorite balls lay in a row.

A bronze mirror with a handle lay on the right side of the head, with a black-glazed kantharos resting upside down.

Fig. 5. Mormântul 6 din movila 1 de la Purcari (foto E. Iarovoi, arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei).
Fig. 5. Burial 6 of barrow 1 from Purcari (photo by E. Iarovoi, National Museum of History of Moldova archive).

estică. În umplutura șanțului au fost găsite grupuri de oase de animale (cal și bovine), precum și seturi de fragmente de amfore (Кетрару 1982, 31-35; Кетрару и др. 2014, 79-86). Mormântul 1 se afla în partea nordică a tumulului și a fost amenajat într-o groapă dreptunghiulară, cu laturile lungi orientate vest – est. În centrul gropii, la bază, dar ușor mai aproape de peretele sudic, se afla scheletul unei femei, cu capul orientat spre vest și ușor înclinat spre stânga. Defuncta era așezată pe spate, cu ambele brațe îndoite la coate, formând un romb; mâna stângă, la fel ca și cea dreaptă, era așezată

Gold earrings were found on both the right and left sides of the skull, and just below the chin, an amulet made of a round piece of amber, crisscrossed with two gold ribbons. A bronze bead and the remains of an iron bracelet were found near the pelvis, near the right hand. A red clay amphora lay at the left foot of the deceased. Fourteen rectangular gold plaques were found around the skull and humerus: 11 depicted a snake-legged goddess, three depicted gryphons, and triangular plaques with amphora-shaped pendants. Twelve triangular plaques were found with two amphora-shaped pendants, three plaques with one, five triangular plaques without pendants, and two

peste oasele pelviene. Picioarele erau îndoite la genunchi, formând tot un romb, cu tălpile întinse și lipite între ele. Scheletul era așezat pe un strat subțire de rogojină cu partea superioară de culoare gri-cărămizie și cea inferioară – maronie (fig. 4/6). La baza colțului sud-vestic al gropii se afla o mică placă de gresie. Lângă peretele vestic au fost găsite un fus din os, un cuțit din fier, cu lamă dreaptă și spatele curbat, cu mâner de os. Mai departe de perete erau așezate, în șir, trei bile din fosforit.

Pe partea dreaptă a capului se afla o oglindă din bronz cu mâner, iar peste ea era așezat, cu gura în jos, un kantharos cu glazură neagră. Cercei din aur au fost găsiți pe ambele părți ale craniului, iar sub bărbie se afla o amuletă rotundă de chihlimbar, traversată de două panglici aurii. Lângă pelvis, aproape de mâna dreaptă, au fost găsite o mărgea din bronz și resturile unei brățări din fier. La piciorul stâng al defunctei se afla o amforă roșie din lut. În jurul craniului și al humerusului au fost descoperite 14 plăcuțe dreptunghiulare din aur: 11 reprezentau o zeiță cu picioare de șarpe, trei reprezentau grifoni, iar plăcuțele triunghiulare erau prevăzute cu pandantive în formă de amforă. Alte 12 plăcuțe triunghiulare aveau câte două pandantive în formă de amforă (trei plăcuțe câte unul), cinci plăcuțe triunghiulare erau fără atașamente, iar două pandantive în formă de amforă au fost descoperite izolat. În partea estică, peste groapa funerară, se afla scheletul unei tinere având craniul orientat spre nord. Acesta era răsturnat, brațul drept întins de-a lungul corpului, iar brațul stâng – îndoit la cot, în direcția opusă. Picioarele erau ușor îndoite la

amphora-shaped pendants alone. In the eastern part, across the burial pit, lay the skeleton of a young woman with her skull facing north. The skull was turned upside down, the right arm extended along the body, and the left arm bent at the elbow in the opposite direction. The legs were slightly bent at the knees, forming a diamond shape, with the soles of the feet pressed together. It appears that the body was carelessly dumped into the pit on top of a pile of animal bones located in the northeastern corner of the pit.

The solid bronze mirror is a disc with a trapezoidal side handle and an oval top (fig. 4/5). The disc diameter is 20.3 cm, the handle length is 11.4 cm, the handle width at the base is 4.1 cm, the handle width at the top is 2.8 cm, the top dimensions are 4.25×3.3 cm, and the mirror thickness is up to 0.75 cm (Кетрару и др. 2014, 83, рис. 70/9). The amphora's englyphic stamp establishes the burial's chronology, as does the intact amphora and the Attic kantharos. The black-glazed kantharos from the burial, based on an analogy from the Athenian agora, is dated to the second quarter of the 4th century BC (Sparkes, Talcott 1970, pl. 29, cat. 698). The amphora was attributed to Chersonesos in earlier publications (Кетрару, Серова 1987, 123, рис. 6/5; Серова 1989, 157, рис. 3/14; Кетрару, Серова 1992, 134-136, рис. 5/1; Кетрару, Четвериков 2005, 122, рис. 27/2). Later, S. Monakhov classified it as "pseudo-Chersonesos", which was produced by an unidentified Dorian center (Монахов, Кузнецова 2009, табл. 6/1). Currently, such amphoras are considered to be the production of Ikos, and the Dubăsari amphora belongs to the first group (variant). It is dated to the second quarter of the 4th century BC (Монахов, Федосеев 2013, 259-260; Кетрару и др. 2014, 213;

genunchi, formând un romb, cu tălpile lipite între ele. Pare că trupul a fost aruncat neglijent în groapă, deasupra unui morman de oase de animale, aflat în colțul nord-estic al gropii.

Oglinda din bronz turnat este un disc, cu mâner lateral trapezoidal și vârf oval (fig. 4/5). Diametrul discului are 20,3 cm, lungimea mânerului – 11,4 cm, lățimea mânerului la bază – 4,1 cm, lățimea la vârf – 2,8 cm, dimensiunile vârfului – 4,25×3,30 cm, iar grosimea oglinzii ajunge până la 0,75 cm (Кетрару и др. 2014, 83, рис. 70/9). Cronologia mormântului este stabilită de ștampila englifică a amforei, precum și de amfora intactă și kantharosul atic. Kantharosul cu glazură neagră, descoperit în mormânt, pe baza unei analogii din Agora din Atena, este datat în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. (Sparkes, Talcott 1970, pl. 29, cat. 698). Amfora a fost atribuită anterior Chersonesului (Кетрару, Серова 1987, 123, рис. 6/5; Серова 1989, 157, рис. 3/14; Кетрару, Серова 1992, 134-136, рис. 5/1; Кетрару, Четвериков 2005, 122, рис. 27/2). Ulterior, S. Monakhov a clasificat-o ca „pseudo-Chersonesos", produsă de un centru doric neidentificat (Монахов, Кузнецова 2009, табл. 6/1). În prezent, astfel de amfore sunt considerate produse de Ikos, iar amfora de la Dubăsari aparține primei grupe (variante). Aceasta este datată în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. (Монахов, Федосеев 2013, 259-260; Кетрару и др. 2014, 213; Полин 2014, 422). N. Mateevici a citit ștampila heracleeană din șanțul tumulului 18 ca ΔΙΟΝΥ[...] | ΕΠΙ ΘΥ[...] și a sugerat că aparținea fabricantului Dionysios, de la începutul ultimului sfert al secolului al IV-lea a. Chr. Полин 2014, 422). N. Mateevici read the Heraclean stamp from the ditch of mound 18 as ΔΙΟΝΥ[...] | ΕΠΙ ΘΥ[...] and suggested that it belonged to the manufacturer *Dionysios* at the beginning of the last quarter of the 4th century BC (Mateevici 2007, 74). E. Teleagă later read the stamp somewhat differently: ΔΙΟΝΥ[ΣΙΟ] | ΕΡΙ ΟΝΙ[...] and dated it to 385-315 BC (Teleaga 2008, 382). S. Polin believes that both readings are incorrect and insists on dating the burial to the second quarter of the 4th century BC, based on the Attic kantharos (Полин 2014, 423). This dating corresponds to an alternative reading that suggests the stamp belonged to the magistrate *Dionysios II* of the third chronological group, or the 360s BC (Кетрару и др. 2014, 211).

Other types from the Classical period

Perhaps mirrors of this type, but modified in Antiquity (disc-shaped with a riveted iron or wooden handle), include specimens from burial 2 of mound 2 near the village of Nicolscoe, burial 1 of mound 21 of the Dubăsari burial ground, and burial 2 of mound 1 near the town of Suvorovo (now Ștefan Vodă)[6].

Nicolscoe, mound 2, burial 2, 1987. Burial 2 of mound 2 near the village of Nicolscoe was entered from the surface of the mound embankment. The trapezoidal burial chamber was oriented east-west. In the fill, consisting of black soil with clay inclusions, fragments of wooden planks were found, installed, judging by their

[6] We can also add the fragments of a mirror from the Saharna Mare hillfort – in ancient times its handle was cut off, and two holes were drilled in its place to attach a handle made of wood or bone (fig. 2/7).

(Mateevici 2007, 74). E. Teleagă a interpretat ulterior ștampila puțin diferit: ΔIONY[ΣIO] | EPI ONI[...] și a datat-o între 385-315 a. Chr. (Teleagă 2008, 382). S. Polin consideră că ambele citiri sunt incorecte și susține datarea mormântului în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr., pe baza kantharosului atic (Полин 2014, 423). Această datare corespunde unei lecturi alternative, conform căreia inscripția ar fi aparținut magistratului Dionysios II, din a treia grupă cronologică, adică a anilor 360 a. Chr. (Кетрару и др. 2014, 211).

Alte tipuri ale perioadei clasice

Probabil, în tipul de oglinzi discoidale, cu mâner din fier sau din lemn, fixat prin nituri (dar modificate în Antichitate), pot fi incluse și exemplarele din mormântul 2 al tumulului 2 de lângă satul Nicolscoe, din mormântul 1 al tumulului 21 din necropola Dubăsari și din mormântul 2 al movilei 1 de lângă orașul Suvorovo (astăzi Ștefan Vodă)[6].

Nicolscoe, movila 2, mormântul 2, 1987. Mormântul 2 din movila 2 de lângă satul Nicolscoe a fost accesat de la suprafața terasamentului tumulului. Camera funerară, trapezoidală, era orientată est - vest. În umplutura formată din sol negru cu incluziuni de lut au fost găsite fragmente de scânduri, așezate, după cum sugerează dispunerea arrangement, transversely (Агульников 1988, 13-33; Агульников, Сава 2004, 18-29). The buried person was laid on his back, the skull to the west and the face turned to the right. The arms were bent, the right hand was turned to the pelvis, and the legs were bent to the right. The remains of a light-gray mat were traced under the buried person. The chamber's floor was covered with dark brown decay. In the southwestern corner of the burial chamber were the bones of cattle – the rib cage and leg bones. In the northwestern corner were the bones of small cattle, sheep, and goats. Several bones of cattle – ribs, astragals were found in the fill of the burial chamber (fig. 6/2; 7).

On and around the buried man's skull there were 27 gold plaques depicting a sphinx, apparently from a Scythian headdress (*calathus*). The skull area contained 138 small triangular plaques with plant designs, embossed with a single stamp on gold foil. Two gold, ring-shaped earrings were found to the right and left of the skull. Also concentrated in the skull area were 111 gold plaques depicting a flying gryphon or a lion with two folded forepaws, and in the arm's area there were 29 rectangular plaques depicting a gryphon – a lion with a bird's head and bent legs. Clusters of 1,079 small gold beads and two round plaques with a stylized solar relief image were found near the buried man's humerus, extending up to the elbow. To the west of the skull (near a stone slab), a cluster of round bronze plaques with a convex cone shape was discovered. An iron hook made from a rectangular rod was found near the northeastern wall of the burial chamber. A similar iron hook, but with a broken end, was found to the west of the skull. A pointed iron needle was found to the left of the deceased's feet. To the right of

[6] Putem adăuga și fragmentele unei oglinzi din cetatea de la Saharna Mare – în antichitate, mânerul acesteia fusese tăiat, iar în locul lui au fost făcute două orificii pentru fixarea unui mâner din lemn sau os (fig. 2/7).

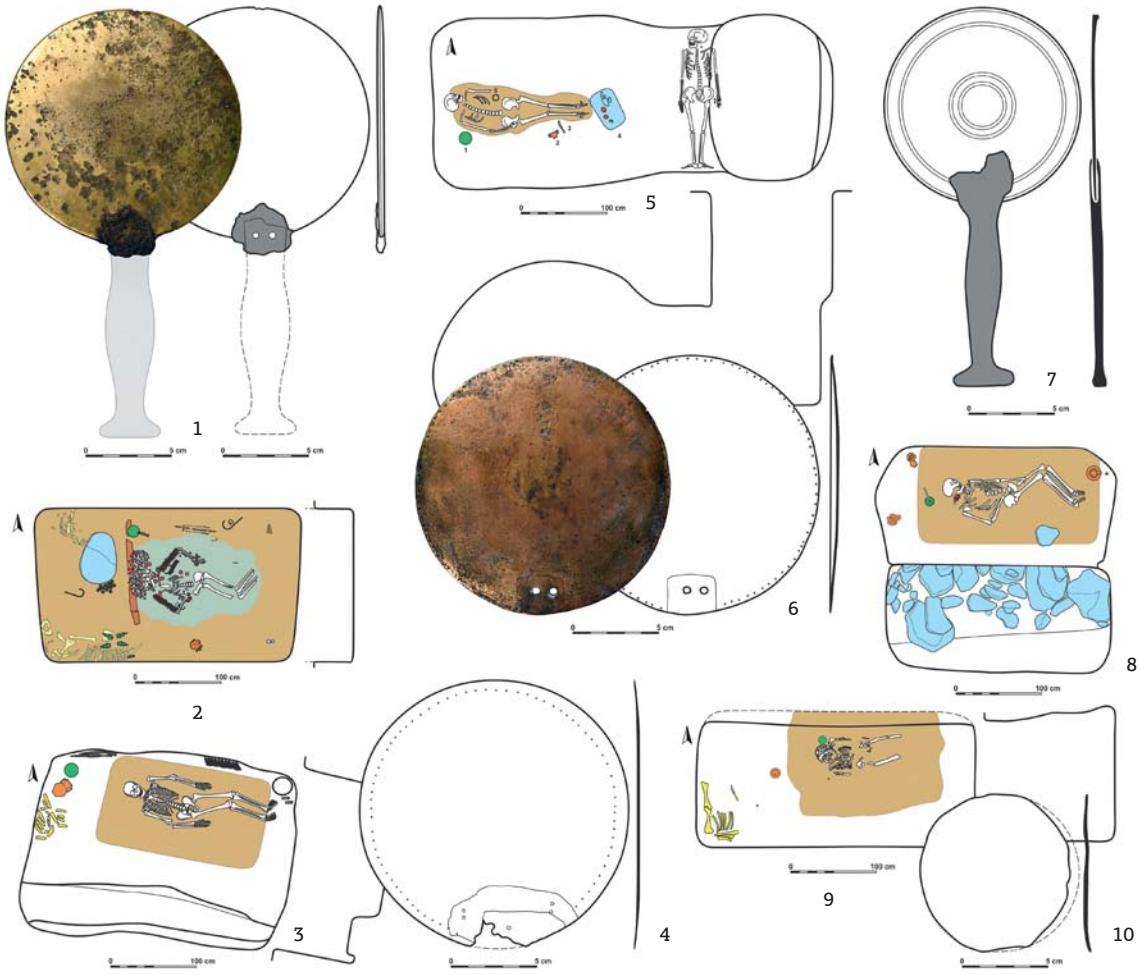

Fig. 6. Oglinzi de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei: 1, 2 - Nicolscoe, movila 2, mormântul 2; 3, 4 - Suvorovo II (Ștefan Vodă), movila 1, mormântul 2; 5, 6 - Dubăsari, movila 21, mormântul 1; 7, 8 - Butor I, movila 2, mormântul 3; 9, 10 - Butor I, movila 4, mormântul 2.
Fig. 6. Mirrors from National Museum of History of Moldova: 1, 2 - Nicolscoe, barrow 2, burial 2; 3, 4 - Suvorovo II (Ștefan Vodă), barrow 1, burial 2; 5, 6 - Dubăsari, barrow 21, burial 1; 7, 8 - Butor I, barrow 2, burial 3; 9, 10 - Butor I, barrow 4, burial 2.

lor, transversal (Агульников 1988, 13-33; Агульников, Сава 2004, 18-29). Persoana îngropată era așezată pe spate, cu craniul spre vest și fața întoarsă spre dreapta. Brațele erau îndoite, mâna dreaptă – sprijinită pe pelvis, iar picioarele – îndoite spre dreapta. Sub schelet se afla un strat subțire de rogojină, cu un nivel superior de culoare gri-cărămizie și unul inferior – maroniu. Fundul camerei era acoperit cu resturi de materii organice de culoare brun-închisă. În colțul sud-vestic al camerei se aflau oase de bovine (cutia toracică și oasele membrelor). În colțul nord-vestic erau oase de animale mici (bovine, oi și capre). În umplutura camerei au fost identificate mai multe oase de bovine, coaste și astragale (fig. 6/2; 7).

Pe craniul bărbatului îngropat și în jurul lui se aflau 27 de plăcuțe din aur reprezentând un sfinx, probabil, provenind de la o podoabă capilară scitică (*calathus*). Zona craniului conținea 138 de plăcuțe triunghiulare de mici dimensiuni, cu motive vegetale, realizate *au repoussé*, cu o singură ștampilă pe foița de aur. Doi cercei din aur, inelați, se aflau în dreapta și stânga craniului. Tot în zona craniului erau 111 plăcuțe de aur reprezentând un grifon zburător sau un leu cu două labe anterioare pliate, iar în zona brațului au fost descoperite 29 de plăcuțe dreptunghiulare reprezentând un grifon – leu cu cap de pasăre și membre îndoite. Lângă humerus, extinzându-se până la cot, au fost găsite 1.079 de mărgele mici de aur și două plăcuțe rotunde cu un motiv solar stilizat în relief. La vest de craniu (lângă o placă de piatră) a fost descoperit un grup de aplici rotunde din bronz, cu formă conică convexă. Lângă peretele nord-estic

Fig. 7. Mormântul 2 din movila 2 de la Nicolscoe (foto S. Agulnicov, arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei).
Fig. 7. Burial 2 of barrow 2 from Nicolscoe (photo by S. Agulnicov, National Museum of History of Moldova archive).

al camerei a fost găsit un cârlig din fier, realizat dintr-o bară rectangulară. Un alt cârlig, similar, cu vârful rupt, a fost descoperit la vest de craniu. Lângă picioarele defunctului se afla un ac din fier ascuțit. În dreapta craniului, lângă un grup de oase de animale, se afla un cuțit de fier, cu spatele curbat și mâner de os. La o distanță de 0,3 m de mâna stângă a fost descoperit un obiect din fier[7], prevăzut cu plăcuțe de os dreptunghiulare, ornamentate cu două linii incizate pe margini. Deasupra craniului se afla o tăbliță prelucrată, de formă ovală neregulată, din calcar gri. În colțul nord-estic al camerei, la picioarele defunctului, au fost găsite două plăcuțe de os dreptunghiulare, dintr-un pieptene compozit. În colțul sud-estic, la 50 cm în dreapta picioarelor, se aflau două pietre rotunde (o altă piatră rotundă, cu urme de foc, a fost descoperită lângă cotul brațului drept). Lângă peretele sud-vestic, la 70 cm de craniul defunctului, lângă oasele de animale, erau patru capete terminale din bronz, dispuse cu tuburile de fixare orientate unele spre altele. Capetele, cu interior gol, erau de formă alungită, bulbiformă, fiind prevăzute cu manșoane de fixare rectangulare și proeminente, în care erau inserate tije din fier. La nord-vest de brațul stâng au fost descoperite trei fusaiole biconice. Lângă peretele nord-estic, lângă cârligul de fier, se afla un lekythos cu figuri roșii pe fond negru, cu gâtul și mânerul rupt. Lângă peretele sudic al camerei, la dreapta defunctului, era un ulcior cenușiu din lut. Pe brațul drept, aproape de cot, se afla o brățară rotundă din fier, cu capete deschise.

[7] În publicația inițială, a fost identificat ca un makhaira (Агульников, Сава 2004, 26), ceea ce nu este plauzibil.

the deceased's skull, next to a cluster of animal bones, was an iron knife with a humped back and a bone handle. An iron object[7] with rectangular bone plates, ornamented with two incised lines along the edges, was discovered 0.3 meters from the deceased's left hand. Above the skull there was a worked slab of an irregular oval shape, made of gray limestone. In the northeast corner of the burial chamber, at the feet of the deceased, two rectangular bone plaques from a composite comb were found. In the southeast corner of the burial chamber, 50 cm to the right of the deceased's feet, two rounded stones were found (another rounded stone with traces of fire on its surface was discovered near the elbow of the right arm). Near the southwest wall of the burial chamber, 70 cm to the right of the deceased's skull, next to animal bones, were four bronze finials, arranged with their sockets facing each other. The finials, hollow inside, had an elongated bulbous shape, with a protruding rectangular socket containing iron nail-like rods. Three biconical spindle whorls were found northwest of the deceased's left arm. Near the northeastern wall of the burial chamber, next to an iron hook, was a red-figure black-glazed *lekythos* with a broken neck and handle. Near the southern wall of the burial chamber, to the right of the deceased, was a gray-clay jug. On the deceased's right arm, near the elbow, was a round iron bracelet with open ends. Near the northeastern wall of the burial chamber, 40 cm to the left of the deceased's skull, was a round bronze mirror with an iron handle (FA-11239-44). The mirror's diameter is 14 cm, and its surface was carefully polished (Агульников, Сава 2004, 29, рис. 14, 5). The

[7] In the publication it is identified as a makhaira (Агульников, Сава 2004, 26), which is not plausible.

Lângă peretele nord-estic, la 40 cm în stânga craniului, a fost descoperită o oglindă rotundă din bronz cu mâner din fier (FA-11239-44). Diametrul oglinzii este de 14 cm, iar suprafața sa era atent lustruită (Агульников, Сава 2004, 29, рис. 14/5). Mânerul este realizat dintr-o singură tijă de fier, cu o lățire în formă de ciupercă la capăt; lungimea sa este de 11,5 cm, lățimea – de 1,8 cm, iar diametrul îngroșării – de 2,5 cm (fig. 6/1). Cronologia acestui complex este susținută de vasul de tip lekytos cu figuri roșii, reprezentând un tânăr în profil, purtând pălărie, principalele analogii încadrându-se în sfârșitul secolului al V-lea - începutul secolului al IV-lea a. Chr.

Suvorovo (Ștefan Vodă), movila 1, mormântul 2, 1990. Mormântul 2 din tumulul 1 de la Suvorovo II (Ștefan Vodă) a fost amenajat într-o groapă cu formă neregulată, cu colțurile rotunjite, orientată pe direcția vest - est, cu o ușoară deviere spre nord; pereții gropii fiind neregulați (Синика 20076, 172-175). Defunctul a fost depus în poziție întinsă pe spate, cu capul spre vest, craniul fiind ușor înclinat spre umărul stâng (fig. 6/3). Ambele brațe sunt ușor îndoite, mâinile fiind plasate în apropierea pelvisului, iar membrele inferioare sunt, de asemenea, ușor flexate și orientate, într-o oarecare măsură, spre stânga față de axul toracelui. Sub schelet a fost identificat un așternut de origine vegetală. La peretele vestic al gropii, pe o mică platformă situată în spatele capului defunctului, la o distanță de 0,55 m de regiunea parietală a craniului, au fost descoperite oasele unui animal de talie mare, dispuse în conexiune anatomică. Printre

handle is made from a single iron rod with a mushroom-shaped thickening at the end; its length is 11.5 cm, width 1.8 cm, and the diameter of the thickening is 2.5 cm (fig. 6/1). The basis for the chronology of this complex is a painted red-figure lekythos depicting a youth in profile wearing a hat, with the main analogies fitting within the framework of the late 5th - early 4th centuries BC.

Suvorovo (Ștefan Vodă), barrow 1, burial 2, 1990. Burial 2 of the Suvorovo II (Ștefan Vodă) barrow 1 was made in a pit of irregular shape with rounded corners, it was oriented along the west-east line with a slight deviation to the north, the walls of the pit are uneven (Синика 20076, 172-175). The deceased lay in an extended position on his back, head to the west, the skull inclined toward the left shoulder (fig. 6/3). Both arms are slightly bent, the hands are near the pelvis, and the legs are also slightly bent and turned somewhat to the left relative to the ribcage. Under the skeleton there is a litter of plant origin. At the western wall of the pit, on a ledge behind the deceased's head, 0.55 m from the parietal part of the skull, the bones of a large animal were discovered in anatomical order. Among them lay an iron knife with a bone handle. A gray clay molded jug[8] lay on its side in the immediate vicinity of the sacrificial offering, closer to the northwestern corner of the pit. Behind the deceased's head, two rectangular grooves were found, revealing two iron spearheads resting with their tips against the western end of the groove. The spears were equipped with iron shafts, which were fixed at the northeastern corner of the pit. In addition to the spears, 23 bronze and

[8] The publication states that it was made on a potter's wheel (Синика 20076, 174), which is not plausible.

acestea se afla un cuțit din fier cu mâner din os. În imediata apropiere a ofrandei, mai aproape de colțul nord-vestic al gropii, se găsea un ulcior cenușiu, modelat din lut[8], depus pe o parte. În spatele capului defunctului au fost identificate două șanțuri rectangulare, în care se aflau două vârfuri de lance din fier, sprijinite cu vârfurile spre extremitatea vestică a șanțurilor. Lăncile erau prevăzute cu cozi de fier, fixate în colțul nord-estic al gropii. Pe lângă lănci, la nivelul șoldului stâng al defunctului, lângă peretele nordic al gropii, au fost descoperite 23 de vârfuri de săgeți din bronz și 39 din os. Vârfurile erau acoperite de o pată rectangulară de materie organică brună, corespunzătoare unei tolbe. La nivelul gâtului individului înhumat a fost identificat un colier, alcătuit din 20 de mărgele din argint și nouă mărgele din sticlă. În apropierea claviculei stângi a fost găsit un perforator din fier. În colțul nord-vestic al gropii se afla o oglindă din bronz (fig. 6/4), sub forma unui disc cu diametrul de 15,8 cm și grosimea de 0,2 cm (din păcate, piesa nu a fost identificată până în prezent în colecția MNIM). În partea inferioară a discului s-au păstrat patru perforații pentru fixarea unui mâner de fier, care nu s-a conservat (Синика 2007б, 175, рис. 3/3). Pe fața reflectorizantă, marginile discului sunt delimitate de un chenar discret, cu înălțimea de până la 0,2 cm. Pe revers, oglinda este decorată cu puncte dispuse de-a lungul întregului perimetru, la o distanță de 0,5 cm de marginea discului. Datarea mormântului în intervalul sfârșitul secolului al V-lea - începutul

[8] În publicația inițială, a fost menționat faptul că vasul era realizat la roată (Синика 2007б, 174), ceea ce nu este plauzibil.

39 bone arrowheads were discovered at the deceased's left hip near the northern wall of the pit. A rectangular stain of brown decay covered the arrowheads from a quiver. A necklace consisting of 20 silver beads and nine glass beads was found on the neck of the buried person. An iron awl was found near the left collarbone. A bronze mirror (fig. 6/4) was discovered in the northwestern corner of the pit. It was a disk with a diameter of 15.8 cm and a thickness of 0.2 cm (unfortunately, it has not yet been found in the NMHM collection). In the lower part of the disk, four holes have been preserved. An iron handle, which did not survive, would have been attached through them (Синика 2007б, 175, рис. 3/3). On the front side, the disk's edges are defined by a low rim (up to 0.2 cm). On the back side, the mirror is decorated with dots along the entire perimeter, spaced 0.5 cm from the edge of the disk. The burial's dating within the late 5th - early 4th century BC was established by V. Sinika based on the quiver set (Синика 2007б, 178).

Dubăsari, mound 21, burial 1, 1985. The investigations of barrow 21 near Dubăsari revealed that the mound's fill was composed of soil taken from a ditch in a single step. An incomplete horse skeleton, laid in anatomical order, was discovered in the ditch's fill, near the bottom of the western section (at the northwestern end of the southern arc). Burial 1 was found in the northeastern sector of the mound, in a catacomb whose roof had collapsed, and the fill contained small, poorly preserved bones (Кетрару 1986, 5-11; Кетрару и др. 2014, 92-97). The burial chamber was adjacent to the entrance pit and was oriented west-east. At the bottom of the chamber, close to the western and southern walls, a poorly preserved coffin made of relatively thin boards

secolului al IV-lea a. Chr. a fost stabilită de V. Sinika pe baza inventarului tolbei (Синика 2007б, 178).

Dubăsari, movila 21, mormântul 1, 1985. Cercetările efectuate în tumulul 21 din apropierea localității Dubăsari au arătat că umplutura movilei a fost realizată într-o singură etapă, din pământ provenit dintr-un șanț periferic. În umplutura acestui șanț, aproape de fundul sectorului vestic (la extremitatea nord-vestică a arcului sudic), a fost descoperit un schelet incomplet de cal, depus în conexiune anatomică. Mormântul 1 a fost identificat în sectorul nord-estic al tumulului, într-o catacombă al cărei plafon se prăbușise, umplutura conținând oase mici, prost conservate (Кетрару 1986, 5-11; Кетрару и др. 2014, 92-97). Camera funerară era adiacentă gropii de acces și orientată pe direcția vest - est. Pe fundul camerei, în apropierea pereților vestici și sudici, a fost introdus un sicriu conservat precar, realizat din scânduri relativ subțiri. Scheletul unui adult (prost conservat), presat ferm pe fundul gropii de un segment prăbușit al bolții catacombei, era depus în poziție întinsă pe spate, cu capul spre vest. Craniul era înclinat spre stânga, cu fața orientată spre nord – nord-est. Brațul drept, ușor îndoit din cot, era așezat pe pelvis; din brațul stâng s-a păstrat doar humerusul. Membrele inferioare erau întinse, genunchii, la fel ca și picioarele, erau strâns apropiate. Sub schelet a fost identificat un strat de descompunere, provenit dintr-un așternut vegetal, de culoare verzuie-gălbuie, care acoperea aproape integral fundul sicriului. Pe acest strat, în jurul scheletului, au fost observate numeroase fragmente mici de cărbune și urme de descompunere ale scândurilor arse ale sicriului, indicând un proces de ardere parțială (fig. 6/5). De asemenea, în sicriu, la

was pushed in. The skeleton of an adult (poorly preserved), pressed firmly to the bottom of the pit by a collapsed section of the catacomb vault, lay in an extended position on its back, head to the west. The skull was tilted to the left, facing north-northeast. The right arm, slightly bent at the elbow, rested on the *pelvis*; of the left arm, only the *humerus* remained. The legs were straight, the knees, like the feet, tightly pressed together. Under the skeleton, decay from greenish-yellowish plant litter was discovered, covering almost the entire bottom of the coffin. On the litter around the skeleton, a large number of small charcoal embers and decay from burnt coffin boards were noted – traces of partial burning (fig. 6/5). Also in the coffin, at the foot of the deceased, there were a stone slab, two burnt pebbles, small bones of sacrificial animals, and charcoal. A black-glazed *kantharos* lay on its side on the coffin lid, facing northwest. A pair of silver earrings, poorly preserved (one of two fragments, the other of four), had been exposed to fire and were found to the right and left of the deceased's skull. An iron knife with a curved back and a straight, slightly concave blade with a poorly preserved bone handle was found to the right of the right *tibia*. Two small fragments of iron rods, wrapped in thin iron wire, lay next to the knife. A bronze bracelet with overlapping ends was found near the left elbow. Two sandstone river pebbles, with their characteristic rounded surfaces and heavily charred, were found on a stone slab. A single sandstone slab, trapezoidal in shape with rounded corners, was discovered at the foot of the deceased. Another skeleton of an adult was found outside the coffin, across the catacomb, under an arched vault. The deceased lay on his back in an extended position, his head facing north, his skull almost touching

picioarele defunctului, au fost descoperite o lespede de piatră, două pietricele arse, oase mici de animale sacrificate și cărbune. Un kantharos atic cu firnis negru era depus pe o parte, pe capacul sicriului, orientat spre nord-vest. O pereche de cercei din argint, slab conservați (un fragment dintr-un cercel și patru din celălalt), prezentau urme de expunere la foc și au fost găsiți de o parte și de alta a craniului defunctului. La dreapta tibiei drepte se afla un cuțit din fier, cu spatele curbat și lama dreaptă, ușor concavă, prevăzut cu mâner din os, slab păstrat. Lângă cuțit au fost identificate două mici fragmente de tije din fier, înfășurate cu sârmă subțire din fier. În apropierea cotului stâng a fost descoperită o brățară din bronz cu capetele suprapuse. Pe lespedea de piatră se aflau două pietricele de râu din gresie, cu suprafețe rotunjite caracteristice, puternic carbonizate. O singură lespede de gresie, de formă trapezoidală, cu colțuri rotunjite, a fost descoperită la picioarele defunctului. Un al doilea schelet de adult a fost identificat în afara sicriului, transversal față de catacombă, sub o boltă arcuită. Defunctul era depus în poziție întinsă pe spate, cu capul orientat spre nord, craniul aproape atingând peretele nordic, iar picioarele sprijinite de peretele sudic. Poziția scheletului în groapă sugerează că trupul a fost aruncat neglijent și doar ulterior ajustat ușor într-o poziție asemănătoare celei a defunctului principal (Кетрару и др. 2014, 92).

În apropierea umărului drept a fost descoperită o oglindă din bronz (FB-27435-2), fără mâner, aflată într-o stare relativ bună de conservare. Discul are un diametru de 15 cm și o grosime de 0,1 cm (fig. 6/6). O față este ușor concavă, cealaltă – ușor convexă. La o distanță de 0,8 cm de marginea discului se află

the north wall, and his feet resting against the south wall. Judging by the skeleton's position in the pit, the corpse was carelessly dumped and only later slightly adjusted to its position, similar to that of the main deceased (Кетрару и др. 2014, 92).

A bronze mirror (FB-27435-2), without a handle, in a reasonably good condition, was found near the right shoulder. Its disk diameter was 15 cm, and its thickness was 0.1 cm (fig. 6/6). One side is slightly concave, the other slightly convex. At a distance of 0.8 cm from the edge of the disk, there are two depressions, 0.4 cm in diameter, apparently traces of rivets, with which a wooden or bone handle, that did not survive, was attached to the mirror. On the surface of the mirror, on both sides, traces of a finely woven fabric made of wool and plant fibers are preserved, apparently the remains of a cover (Кетрару и др. 2014, 94, рис. 79/7). The undisturbed burial of barrow 21 contained an Attic black-glazed kantharos, practically identical to the vessel from burial 1 of barrow 18 described earlier. Therefore, taking into account analogies from the Athenian Agora (Sparkes, Talcott 1970, pl. 29, cat. 698), burial 1 of barrow 21 should also be dated to the second quarter of the 4th century BC.

Butor barrow cemetery. A mirror from burial 3 of mound 2 near Butor, 1972, was also disc-shaped and equipped with an iron handle, but it apparently belongs to a different type. Burial 3 was located in the southern part of the mound and was made in a catacomb with a stone foundation in the northern wall of the entrance pit (Мелюкова 1973, 4-22; Синика, Разумов, Тельнов 2013, 34-39). The chamber contained an undisturbed

două adâncituri cu diametrul de 0,4 cm, interpretate drept urme ale niturilor prin care era fixat un mâner din lemn sau din os, care nu s-a păstrat. Pe suprafața oglinzii, pe ambele fețe, s-au conservat urme ale unei țesături fine, realizate din lână și fibre vegetale, interpretate ca resturi ale unei huse (Кетрару и др. 2014, 94, рис. 79, 7). Mormântul nederanjat din tumulul 21 conținea un *kantharos* atic cu firnis negru, practic, identic cu vasul din mormântul 1 al tumulului 18, descris anterior. Prin urmare, pe baza analogiilor din Agora ateniană (Sparkes, Talcott 1970, pl. 29, cat. 698), mormântul 1 din tumulul 21 poate fi datat în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr.

Cimitirul tumular de la Butor. O oglindă din mormântul 3 al tumulului 2 de lângă Butor, cercetat în anul 1972, era, de asemenea, de formă discoidală și prevăzută cu mâner din fier (însă aparține, se pare, unui tip diferit). Mormântul 3 era situat în partea sudică a movilei și a fost amenajat într-o catacombă cu fundație de piatră în peretele nordic al gropii de acces (Мелюкова 1973, 4-22; Синика, Разумов, Тельнов 2013, 34-39). Camera funerară conținea un mormânt nederanjat al unui adult (cel mai probabil, o femeie). Înhumarea a fost realizată într-un sicriu – o ladă rectangulară din scânduri subțiri, cu colțuri rotunjite; capacul lipsea. Defuncta era depusă în poziție întinsă pe spate, cu capul orientat spre vest. Brațul stâng era întins pe lângă corp, cel drept era îndoit și așezat pe pelvis, iar membrele inferioare erau căzute spre stânga. La nivelul tâmplelor se aflau cercei de aur, iar pe mâna dreaptă au fost descoperite cinci inele din argint; în apropierea încheieturii mâinii stângi se găseau alte

Fig. 8. Oglindă de la Butor I, movila 2, mormântul 3, Muzeul Național de Istorie a Moldovei.
Fig. 8. Mirror from Butor I, barrow 2, burial 3, National Museum of History of Moldova.

burial of an adult (most likely a woman). The burial was made in a coffin – a rectangular box made of thin boards with rounded corners; the lid was missing. The deceased lay on her back, her head to the west. The left arm was extended along the body, while the right one was bent and placed on the pelvis, and the legs fell to the left. Gold earrings lay at the temples, and five silver rings were on the right hand; three silver rings and one lead ring were near the wrist of the left hand. A jug was discovered beside the left foot, next to which, but already outside the tomb, lay a clay spindle whorl. In addition to the spindle whorl, the following finds were made

trei inele din argint și unul din plumb. Un ulcior a fost descoperit la piciorul stâng, iar lângă acesta, deja în afara mormântului, se afla o fusaiolă de lut. Pe lângă fusaiolă, în afara sicriului de lemn au fost descoperite și alte piese: lângă peretele vestic, în dreapta capului defunctei, se afla un cuțit din fier cu mâner din os, depus într-un vas de lemn, din care s-au păstrat urme ale lemnului și un singur element de prindere din fier; în colțul nord-vestic al camerei funerare erau depuse două vase de tip lekythos (fig. 6/8). O oglindă din bronz cu mâner din fier se afla la capul defunctei, în partea dreaptă (fig. 6/7; 8). Discul oglinzii este masiv, turnat, cu diametrul de 11 cm (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 37-39, рис. 15/3). Pe suprafața interioară se observă un chenar îngust, două cercuri concentrice, trasate prin gravare fină, și un cerc slab marcat în centru. Se pare că oglinda a avut, inițial, un mâner din bronz, turnat împreună cu discul. Această ipoteză este susținută de marginea neregulată și alungită a oglinzii în zona în care a fost atașat ulterior mânerul din fier, după ruperea celui de bronz. Mânerul din fier este ușor deformat; partea sa superioară este alcătuită din două plăci care înconjoară discul oglinzii și sunt fixate atât de disc, cât și între ele cu nituri de fier. Mânerul prezintă o lărgire pronunțată în zona mediană, iar la extremitatea inferioară se termină cu un bloc vertical. Lungimea mânerului este de 13,0-13,5 cm, iar lățimea variază între 2 cm la marginea superioară și 1 cm la nivelul blocului. Înhumarea principală în tumul a fost datată pe baza a patru vârfuri de săgeți de tipul 4, secțiunea 2, conform clasificării realizate de A. Meliukova (Мелюкова 1964, 25, 29), în al doilea sfert al secolului al

outside the wooden box: near the western wall, to the right of the buried woman's head, an iron knife with a bone handle lay in a wooden bowl, of which wood decay and one iron fastener remained; in the northwestern corner of the burial chamber stood two lekythoi (fig. 6/8). A bronze mirror with an iron handle lay at the head of the deceased, to the right (fig. 6/7; 8). The mirror's disk is quite massive, cast, and 11 cm in diameter (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 37-39, рис. 15/3). Along the inner surface, there is a narrow, low rim, two concentric circles engraved delicately, and a faint circle in the center. Apparently, the mirror originally had a bronze handle, cast together with the disk. This may be evidenced by the uneven, drawn-out edge of the mirror where the iron handle was attached after the bronze one broke. The iron handle is somewhat deformed. Its upper part consists of two plates encircling the mirror's disk and fastened to the disk and to each other with iron rivets. The handle has a noticeable widening in the middle, and on the bottom, there is a vertical block. The handle is 13.0-13.5 cm long, and the width is 2 cm at the upper edge and 1 cm at the block. The primary burial of barrow 2 was dated based on four arrowheads of type 4, section 2, according to A. Melyukova (Мелюкова 1964, 25, 29) to the second quarter of the 4th century BC (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 124). Burial 3, which contained a mirror and, according to the authors of the most recent publication, a more representative inventory, cannot be dated more precisely than the main one. Nevertheless, gold earrings with the image of a female deity, the closest analogies to which come from Tovsta Mohyla, may date from the second quarter of the 4th century BC, "no later than 350 BC" (Бидзиля, Полин 2012, 523).

IV-lea a. Chr. (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 124). Mormântul 2, care conținea, de asemenea, o oglindă și, potrivit autorilor celei mai recente publicații, un inventar mai reprezentativ, nu poate fi datat mai precis ca înhumarea principală. Cu toate acestea, cerceii de aur cu reprezentarea unei divinități feminine, ale căror analogii cele mai apropiate provin din Tovsta Mohyla, pot fi datați în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr., „nu mai târziu de anul 350 a. Chr." (Бидзиля, Полин 2012, 523).

Alte două oglinzi provenite din tumulul de lângă satul Butor (mormântul 2 din tumulul 4 și mormântul 2 din tumulul 8) se disting prin dimensiunile reduse și au fost, probabil, realizate inițial sub forma unor discuri. Mormântul 2 din movila 8 de lângă satul Butor, cercetat în anul 1972, era situat în sectorul sud-estic al tumulului și a fost amenajat într-o structură complexă, care combina o groapă cu o catacombă (Мелюкова 1973, 32-46; Синика, Разумов, Тельнов 2013, 55-60). Groapa, de formă rectangulară, era orientată pe direcția vest-sud-vest – est-nord-est și era acoperită cu lemn, fapt demonstrat de fragmentele de scânduri descoperite în umplutura deranjată. Se presupune că un stâlp susținea acoperișul, partea sa inferioară fiind înfiptă în fundul gropii, unde a fost identificată o groapă de par. Mormântul a fost jefuit încă în antichitate, oase umane (coaste, vertebre și falange) fiind descoperite la diferite adâncimi. Pe fundul gropii au fost identificate resturile ale doi indivizi. Doar oasele lungi ale membrelor inferioare ale unuia dintre adulți s-au păstrat *in situ*, dispuse pe direcția vest-sud-vest - est-nord-est, ceea ce indică o orientare

Two other mirrors from the burial mound near the village of Butor (burial 2 of mound 4 and burial 2 of mound 8) distinguish themselves by their small size and were likely made initially as disks. Burial 2 of mound 8 near the village of Butor, 1972, was located in the southeastern sector of the mound and was made in a complex structure, combining a pit and a catacomb (Мелюкова 1973, 32-46; Синика, Разумов, Тельнов 2013, 55-60). The rectangular pit was oriented along the west-southwest - east-northeast line and was covered with wood, as evidenced by fragments of boards discovered in the disturbed infill. A pillar likely supported the cover, the lower part of which was sunk into the bottom, where a posthole was discovered. The burial was looted in ancient times, and human bones (ribs, *vertebrae*, and *phalanges*) were found at various depths. The remains of two individuals were discovered at the bottom of the pit. Only the long leg bones of one adult were preserved in situ, lying along a west-southwest - east-northeast line, an argument in favor of a western (with a slight deviation to the south) orientation of this individual. To the left of the legs of the first buried person lay the femur of the second, and the ulna and radius bones of the hand were in the center of the pit. A bark flooring was noted at the bottom of the pit (fig. 2/4). A bronze mirror in the form of a disk, 9.5 cm in diameter, was found near the right thigh of the first buried person (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 58-59, рис. 34/5). The disk has two small round holes located opposite each other (fig. 2/5). Between the legs, closer to the left knee, was a glass pendant; there were clusters of glass beads to the right and left of the femurs, most likely comprising two bead bracelets on the right and left wrists; additionally, a silver ring was near the hand bones. The remains of sacrificial food were

vestică a acestui individ, cu o ușoară deviere spre sud. La stânga picioarelor primului defunct se afla femurul celui de-al doilea, iar în centrul gropii au fost identificate ulna și radiusul mâinii. Pe fundul gropii a fost observată și o pardoseală din scoarță de copac (fig. 2/4). În apropierea coapsei drepte a primului defunct a fost descoperită o oglindă din bronz sub formă de disc, cu diametrul de 9,5 cm (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 58-59, рис. 34/5). Discul prezintă două mici perforații circulare, dispuse diametral opus (fig. 2/5). Între picioare, mai aproape de genunchiul stâng, se afla un pandantiv din sticlă; la dreapta și la stânga femurelor au fost identificate aglomerări de mărgele din sticlă, care aparțineau, cel mai probabil, unor brățări din mărgele purtate la încheieturile mâinilor dreaptă și stângă; în apropierea oaselor mâinii a fost descoperit un inel din argint. Lângă peretele nordic au fost identificate resturi de ofrandă alimentară – oase de animale mici, depuse într-un bol (?) din lemn, complet descompus. O altă piesă, un cercel din argint, a fost descoperită în umplutura deranjată a gropii. Mormântul de la intrare nr. 2, care conținea oglinda, a fost datat în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr., pe baza inelului din argint, analog celui din mormântul 3 al tumulului 2, discutat anterior (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 125).

Butor, movila 4, mormântul 2, 1978. Sub movila tumulului 4 de lângă satul Butor au fost identificate un șanț inelar și trei morminte scitice, realizate simultan. În umplutura șanțului a fost descoperit un ospăț funerar, constând din fragmente de amfore dispersate, purtând ștampile englifice (Кетрару,

discovered near the northern wall – the bones of small cattle, which lay in a completely decayed wooden bowl (?). Another find, a silver earring, was made in the displaced fill of the pit. The entrance burial no. 2 with a mirror was dated to the second quarter of the 4th century BC based on the silver ring, as in burial 3 of mound 2, discussed above (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 125).

Butor, barrow 4, burial 2, 1978. A ring ditch and three Scythian burials, made simultaneously, were discovered under the mound of barrow 4 near the village of Butor. A funeral feast was found in the ditch, consisting of scattered amphorae with englyphic stamps (Кетрару, Серова 1979, 2-25; Синика, Разумов, Тельнов 2013, 42-48). Lateral burial 2 was located in the southern part of the mound. A one-sided natural deposit adjoined the pit on the south and partially on the eastern sides. The rectangular pit with rounded edges was oriented along the west-east line. The skeleton lay in an outstretched position on its back, with the head to the west. The arms were extended along the body, and the legs were straight. The *ulna* and *radius* bones of the right hand, as well as the *phalanges* of the fingers of the right hand, were not preserved. The *phalanges* of the fingers of the left hand lay on the left wing of the *pelvis* and near the *femur*. The *tibia* and *fibula* of both legs, as well as both feet, were not preserved. At the bottom of the pit, a bark flooring was found, shifted from the center to the eastern wall and pushed closely against the northern one (fig. 6/9). To the left, at the head of the buried woman, lay a bronze mirror (unfortunately, not yet found in the NMHM collection) (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 47, рис. 22/2), which was a round disk with a diameter of 9.2 cm and a thickness of 0.1 cm (fig. 6/10). A lead *vorvorka* was

Серова 1979, 2-25; Синика, Разумов, Тельнов 2013, 42-48). Mormântul lateral 2 era situat în partea sudică a tumulului. La sud și, parțial, la est, groapa era mărginită de un depozit natural unilateral. Groapa, de formă rectangulară, cu colțuri rotunjite, era orientată pe direcția vest - est. Scheletul era depus în poziție de decubit dorsal, cu capul orientat spre vest. Brațele erau întinse de-a lungul corpului, iar membrele inferioare erau drepte. Ulna și radiusul mâinii drepte, precum și falangele degetelor mâinii drepte nu s-au păstrat. Falangele degetelor mâinii stângi se aflau pe partea stângă a pelvisului și în apropierea femurului. Tibia și fibula ambelor picioare, precum și ambele labe ale picioarelor nu s-au conservat. Pe fundul gropii a fost identificată o pardoseală din scoarță, deplasată din centrul gropii spre peretele estic și lipită strâns de cel nordic (fig. 6/9). La stânga capului defunctei se afla o oglindă din bronz (din păcate, piesa nu a fost identificată până în prezent în colecția MNIM) (Синика, Разумов, Тельнов 2013, 47, рис. 22/2), sub forma unui disc circular cu diametrul de 9,2 cm și grosimea de 0,1 cm (fig. 6/10). În apropierea umărului drept a fost descoperită o „vorvorka" din plumb, la nivelul tâmplelor se aflau o pereche de cercei de argint, iar în partea superioară a pieptului, sub mandibulă, au fost identificate fragmente ale unui torques din argint. Dincolo de pardoseală, la capul defunctei, au fost descoperite o cupă cu firnis negru și o fusaiolă din lut. În colțul sud-vestic și de-a lungul peretelui vestic se aflau resturi de ofrandă alimentară: un omoplat, șase coaste, un humerus și un radius de cal, lângă care a fost descoperit un cuțit din fier cu mâner din os. În umplutura șanțului tumulului au fost descoperite

found near the right shoulder, a pair of silver earrings were found near the temples, and fragments of a silver torque were found in the upper part of the chest, under the *mandibula*. Beyond the flooring, at the head of the buried woman, a black-lacquered cup and a clay spindle whorl were found. In the southwest corner and along the western wall lay sacrificial food: a shoulder blade, six ribs, a *humerus*, and a *radius* from a horse, near which an iron knife with a bone handle was discovered. The fragments of 17 Heraclean amphorae were found in the fill of the mound's ditch. They belonged to the biconical type 3, variant 2 according to S. Monakhov (Монахов 2003, 142), and out of them, 12 contained two-line englyphic stamps, apparently made with a single stamp: ΙΣΤΙΑΙ ΕΠΙ | ΘΕΜΙΣΤ (Ἱστιαῖ(ος) ἐπὶ Θεμίστ[ο]). At various times, the funeral feast of barrow 4 at the Butor I burial ground was dated to the 320s BC (Монахов 2003, 142; Mateevici 2007, 82, fig. 16/6-11) or even 350-340 BC (Полин 2014, 511). At the same time, V.I. Katz attributed the eponym *Themist(okles)* to the chronological group 5, subgroup A and dated it to the late 320s - early 310s BC (Кац 2007, 430, прил. V-6).

Conclusion and research perspectives

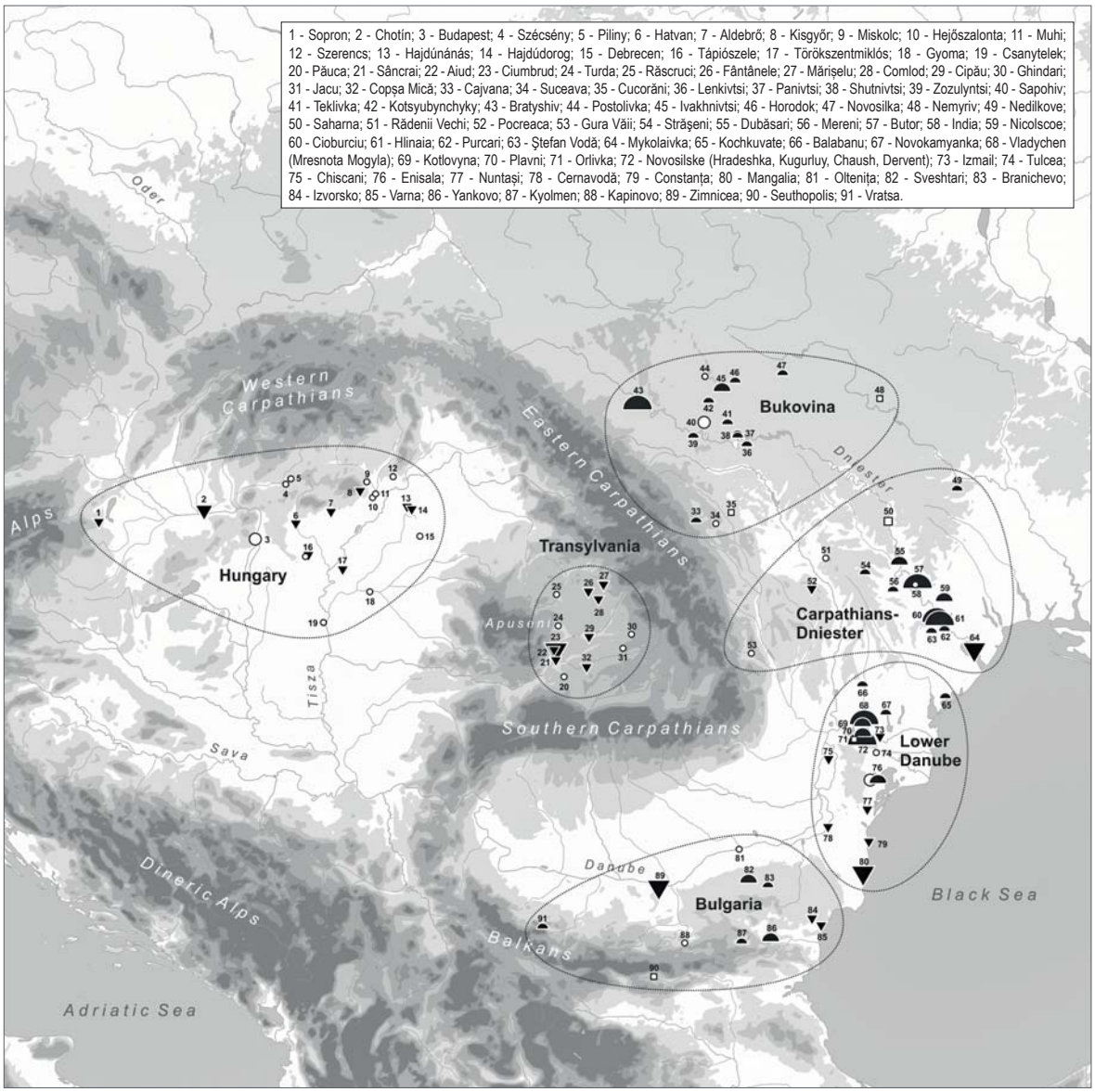
In the Danube region, from the Dniester basin to the eastern Alpine region, at least 152 late Hallstatt – late La Tène mirrors are known (fig. 9), primarily from funerary contexts (76%). About 21% of the mirrors are stray finds (31 items), while another five finds (3%) were associated with settlements. Half of the mirror finds were discovered in burial mounds (76 items), and a quarter (40 items; 26%) were found in flat cemeteries. In

fragmente provenind de la 17 amfore heracleene de tip biconic 3, varianta 2, conform tipologiei lui S. Monakhov (Монахов 2003, 142), dintre care 12 purtau ștampile englifice, dispuse pe două rânduri, aparent realizate cu o singură matriță: ΙΣΤΙΑΙ ΕΠΙ | ΘΕΜΙΣΤ (Ἱστιαῖ(ος) ἐπὶ Θεμίστ[ο]). În literatura de specialitate, ospățul funerar din tumulul 4 al necropolei Butor I a fost datat fie în anii 320 a. Chr. (Монахов 2003, 142; Mateevici 2007, 82, fig. 16: 6-11), fie chiar în intervalul 350-340 a. Chr. (Полин 2014, 511). Totodată, V.I. Katz a atribuit eponimul *Themist(okles)* grupului cronologic 5, subgrupul A, datându-l la sfârșitul anilor 320 - începutul anilor 310 a. Chr. (Кац 2007, 430, прил. V-6).

Concluzii și perspective ale cercetării

În regiunea Dunării, de la bazinul Nistrului până în zona est-alpină, sunt cunoscute, cel puțin, 152 de oglinzi datate între perioadele târzii ale epocii Hallstatt și La Tène (fig. 9), majoritatea provenind din contexte funerare (76%). Aproximativ 21% dintre oglinzi reprezintă descoperiri izolate (31 de piese), în timp ce alte cinci piese (3%) au fost asociate cu așezări. Jumătate dintre descoperirile de oglinzi au fost făcute în tumuli (76 de piese), iar un sfert (40 de piese; 26%) – în cimitire plane. În Bucovina, contextele funerare care includ oglinzi sunt întâlnite exclusiv sub forma movilelor, în timp ce în Transilvania și Pannonia oglinzile apar și în cimitire plane. Cele mai puține oglinzi au fost identificate în vestul regiunii, în Ungaria și Slovacia (14 piese; 9%), puțin mai multe în Transilvania (23 de piese; Bukovina, the funerary assemblages containing mirrors were found exclusively under burial mounds, while in Transylvania and Pannonia, they were discovered in flat cemeteries. The smallest number of mirrors were found in the region's western parts, in Hungary and Slovakia (14 finds; 9%), slightly more in Transylvania (23 finds; 15%) and Bukovina (21 finds; 14%), while almost two thirds were found on the Lower Danube (48 finds; 31%) and in the Carpathian-Dniester region (47 finds; 31%). The first mirrors of the Early Iron Age entered the Carpathian-Dniester region no earlier than the mid-7th century BC and are associated with the Early Scythian types, of Caucasian and possibly even Siberian origin. Beginning in the mid-6th century BC, mirrors of Greek manufacture appeared – for example, the Olbian-Borysthenes and Argive types, and already in the classical period – the Peloponnesian typological form started to spread out. Throughout the Classical and especially the Hellenistic periods, burials increasingly featured local modifications, including those based on Greek models. Over time, from the Early Scythian to the Classical period, the mirror's significance as a material culture artefact apparently shifted. Thus, beginning in the Middle Scythian period, mirrors were exclusively a female accessory, while in the Early Scythian period, they could be part of the inventory of male "warrior" burials.

Fig. 9. Răspândirea oglinzilor în secolele VII-II a. Chr.
Fig. 9. Distribution of mirrors in the 7th-2nd centuries BC.

1 - Sopron; 2 - Chotín; 3 - Budapest; 4 - Szécsény; 5 - Piliny; 6 - Hatvan; 7 - Aldebrő; 8 - Kisgyőr; 9 - Miskolc; 10 - Hejőszalonta; 11 - Muhi; 12 - Szerencs; 13 - Hajdúnánás; 14 - Hajdúdorog; 15 - Debrecen; 16 - Tápiószele; 17 - Törökszentmiklós; 18 - Gyoma; 19 - Csanytelek; 20 - Păuca; 21 - Sâncrai; 22 - Aiud; 23 - Ciumbrud; 24 - Turda; 25 - Răscruci; 26 - Fântânele; 27 - Mărișelu; 28 - Comlod; 29 - Cipău; 30 - Ghindari; 31 - Jacu; 32 - Copșa Mică; 33 - Cajvana; 34 - Suceava; 35 - Cucorăni; 36 - Lenkivtsi; 37 - Panivtsi; 38 - Shutnivtsi; 39 - Zozulyntsi; 40 - Sapohiv; 41 - Teklivka; 42 - Kotsyubynchyky; 43 - Bratyshiv; 44 - Postolivka; 45 - Ivakhnivtsi; 46 - Horodok; 47 - Novosilka; 48 - Nemyriv; 49 - Nedilkove; 50 - Saharna; 51 - Rădenii Vechi; 52 - Pocreaca; 53 - Gura Văii; 54 - Strășeni; 55 - Dubăsari; 56 - Mereni; 57 - Butor; 58 - India; 59 - Nicolscoe; 60 - Cioburciu; 61 - Hlinaia; 62 - Purcari; 63 - Ştefan Vodă; 64 - Mykolaivka; 65 - Kochkuvate; 66 - Balabanu; 67 - Novokamyanka; 68 - Vladychen (Mresnota Mogyla); 69 - Kotlovyna; 70 - Plavni; 71 - Orlivka; 72 - Novosilske (Hradeshka, Kugurluy, Chaush, Dervent); 73 - Izmail; 74 - Tulcea; 75 - Chiscani; 76 - Enisala; 77 - Nuntași; 78 - Cernavodă; 79 - Constanța; 80 - Mangalia; 81 - Oltenița; 82 - Sveshtari; 83 - Branichevo; 84 - Izvorsko; 85 - Varna; 86 - Yankovo; 87 - Kyolmen; 88 - Kapinovo; 89 - Zimnicea; 90 - Seuthopolis; 91 - Vratsa.
Oder
Western Carpathians
Eastern Carpathians
Alps
Bukovina
Dniestbr
Transylvania
Hungary
Apusni
Tisza
Carpathians-Dniester
Southern Carpathians
Sava
Lower Danube
Dinaric Alps
Danube
Bulgaria
Black Sea
Balkans
Adriatic Sea

15%) și Bucovina (21 de piese; 14%), în timp ce aproape două treimi au fost descoperite pe cursul inferior al Dunării (48 de piese; 31%) și în regiunea Carpați - Nistru (47 de piese; 31%). Primele oglinzi timpurii ale epocii fierului au pătruns în regiunea dintre Carpați și Nistru nu mai devreme de mijlocul secolului al VII-lea a. Chr. și sunt asociate tipurilor scitice incipiente, de origine caucaziană, posibil, chiar siberiană. Începând cu mijlocul secolului al VI-lea a. Chr., apar produse de proveniență grecească, de exemplu, tipurile Olbia-Borysthenes și Argos, iar deja în perioada clasică – variante peloponesiene. Pe parcursul epocii clasice și, mai ales, a celei elenistice, în morminte apar tot mai frecvent variante locale, inclusiv modele inspirate din prototipurile grecești. De-a lungul timpului, de la etapa scitică timpurie până în cea clasică, semnificația oglinzii ca obiect de cultură materială pare să se fi modificat. Astfel, începând cu perioada scitică mijlocie, oglinzile devin exclusiv un accesoriu feminin, în timp ce în perioada scitică timpurie puteau face parte și din inventarul mormintelor „războinicilor" masculini. Mai mult, oglinzile figurează printre puținele elemente din cultura materială, care continuă să însoțească înhumările nomade în epoca scitică târzie, în secolele III-II a. Chr. (spre deosebire, de exemplu, de *akinakai*, stilul animalier sau cazanele metalice).

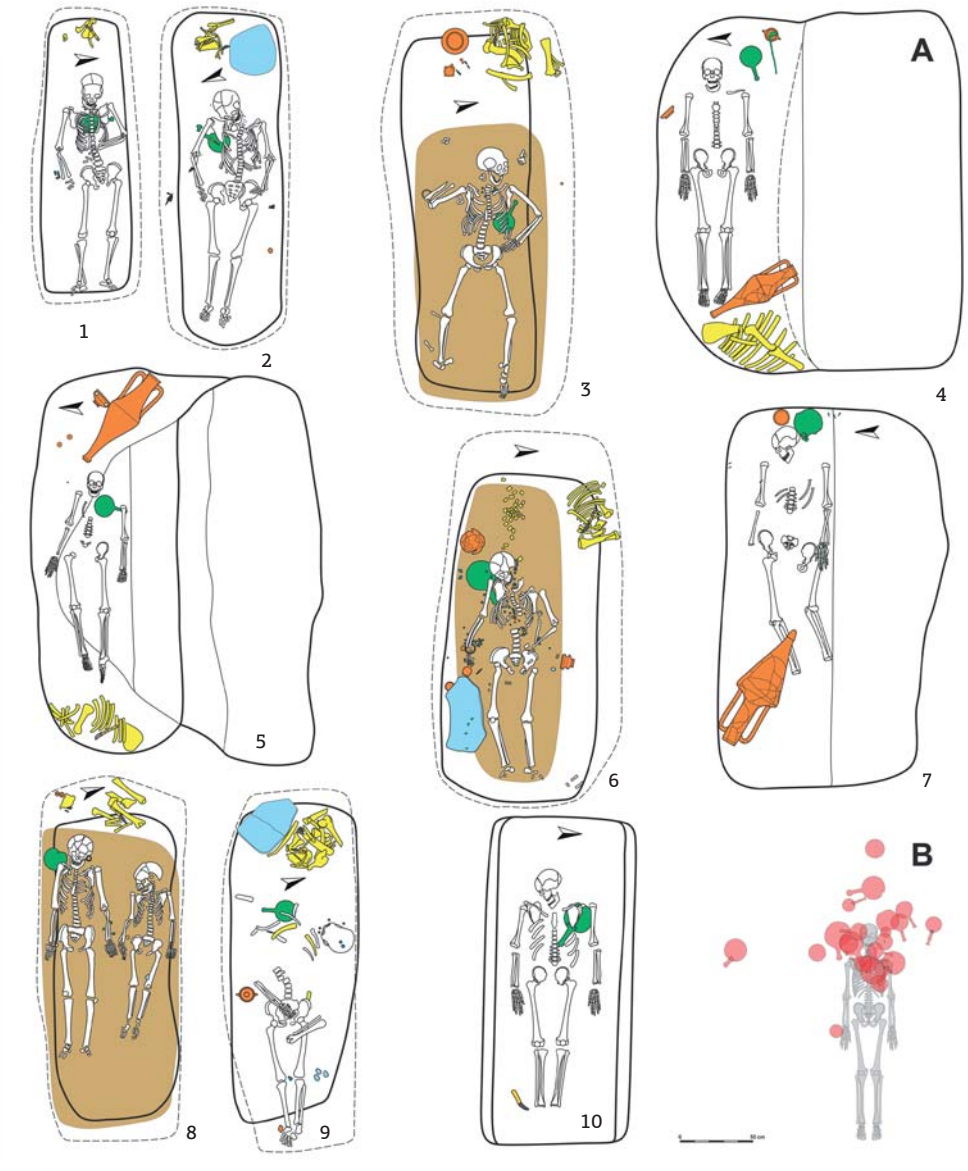
Muzeul Național de Istorie a Moldovei deține o colecție reprezentativă de oglinzi provenind din morminte scitice și așezări getice din regiunea nord-vestică a Mării Negre, datate începând cu mijlocul secolului al VII-lea a. Chr. Majoritatea oglinzilor

Furthermore, mirrors are among the few material culture elements that continue to accompany nomadic burials in the Late Scythian period of the 3rd-2nd centuries BC (unlike, for example, *akinakai*, animal style, or metal cauldrons).

The National Museum of History of Moldova houses a representative collection of mirrors originating from Scythian burials and Getic settlements in the northwestern Black Sea region, dated from the mid-7th century BC. The majority of the mirrors are of the Greek type and date from the late 5th and early 4th centuries BC.

Fig. 10. Răspândirea oglinzilor în morminte: A - alte morminte scitice din regiunea nord-pontică (1 - Glinoe-Sad, movila 11, m. 2; 2 - Glinoe-Sad, movila 11, m. 4; 3 - Glinoe-Vodovod, movila 7, m. 4; 4 - Mykolaivka, m. 15; 5 - Mykolaivka, m. 23; 6 - Glinoe-Vodovod, movila 14, m. 3; 7 - Mykolaivka, m. 17; 8 - Glinoe-Vodovod, movila 5, m. 5; 9 - Glinoe-Vodovod, movila 11, m. 1; 10 - Nedilkove, movila 9, m. 1); B - topograma oglinzii în mormintele scitice.

Fig. 10. Spread of the mirrors in burials: A - other Scythian burials of the North Pontic region (1 - Glinoe-Sad, bar. 11, b. 2; 2 - Glinoe-Sad, bar. 11, b. 4; 3 - Glinoe-Vodovod, bar. 7, b. 4; 4 - Mykolaivka, b. 15; 5 - Mykolaivka, b. 23; 6 - Glinoe-Vodovod, bar. 14, b. 3; 7 - Mykolaivka, b. 17; 8 - Glinoe-Vodovod, bar. 5, b. 5; 9 - Glinoe-Vodovod, bar. 11, b. 1; 10 - Nedilkove, bar. 9, b. 1); B - topogram of the mirror in Scythian burials.

1
2
3
A
4
5
6
7
8
9
10
B

sunt de tip grecesc și datează din perioada târzie a secolului al V-lea - începutul secolului al IV-lea a. Chr.

Judecând după aceste repere cronologice, pot fi identificate două etape principale ale pătrunderii oglinzilor în societatea barbară în perioada clasică: prima – la sfârșitul secolului al V-lea - începutul secolului al IV-lea a. Chr., iar a doua – în al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. și aproximativ la mijlocul acestuia. În această perioadă, oglinzile erau invariabil asociate subculturii feminine și, de regulă, erau însoțite de cantități considerabile de aur, sacrificii umane, arme (vârfuri de săgeți) sau obiecte cu caracter magic. Statutul special al oglinzilor în societatea barbară este evidențiat, probabil, de atitudinea aparte față de aceste obiecte, demonstrată prin utilizarea îndelungată și urmele de reparații. Mai mult, în morminte oglinzile erau cel mai frecvent depuse în partea superioară a corpului (de regulă, la cap sau la piept) și chiar sub corp (fig. 10/B).

Astfel, colecția prezentată reflectă atât diversitatea morfologică a oglinzilor, cât și dinamica complexă a interacțiunilor culturale dintre centrele grecești și periferia barbară a regiunii nordice a Mării Negre. Luate împreună, aceste materiale permit reconstruirea principalelor procese ale societății antice: rutele de schimb, mecanismele de formare a elitei, transformările practicilor sacre și dinamica subculturilor. Este evident că oglinzile, în acest context, nu funcționau doar ca accesorii sau obiecte de lux, ci și ca instrumente esențiale pentru construcția socială și simbolică, modelând concepțiile despre statut, putere și spiritualitate în comunitățile

Judging by these materials, two main stages in the introduction of mirrors into barbarian society during the classical period can be distinguished. The first dates from the late 5th - early 4th centuries BC, the other from the second quarter of the 4th century BC, around the middle of the century. During this period, mirrors were invariably associated with the female subculture, and as a rule, were accompanied by an abundance of gold, human sacrifices, weapons (arrowheads), or objects associated with magical practices. The special status of mirrors in barbarian society is likely underscored by their special attitude towards them, as evidenced by prolonged use and signs of repair. Furthermore, in burials, mirrors were most often placed near the upper part of the body (usually near the head or chest) and were often placed also under the body (fig. 10/B). Thus, the presented collection reflects both the diversity of mirror morphology and the complex dynamics of cultural interactions between Greek centers and the barbarian periphery of the Northern Black Sea region. Taken together, these materials allow us to reconstruct key processes of ancient society: exchange routes, mechanisms of elite formation, transformations in sacred practices, and the dynamics of subcultures. Clearly, mirrors, in this context, serve not as simple accessories or luxury items, but as essential tools for social and symbolic construction, shaping notions of status, power, and spirituality in barbarian communities of the Carpathian-Dniester region during the 7th-4th centuries BC.

barbare din regiunea Carpați - Nistru între secolele VII-IV a. Chr.

În perspectivă, direcțiile viitoare de cercetare vor viza: 1) realizarea unor analize arheometrice de tip XRF asupra oglinzilor, în vederea stabilirii compoziției aliajelor și a diferențierii între piesele de import și cele de producție locală sau regională; 2) o analiză mai detaliată a inventarelor funerare asociate, cu un accent special asupra pieselor de import grecesc și a obiectelor considerate „atipice", ca potențiali indicatori ai statutului social, ai rolurilor ocupaționale sau ai funcțiilor simbolice (de exemplu, elite, războinici sau personaje cu atribuții rituale/șamani); 3) aplicarea metodelor statistice multivariate (analize de corespondență, clusterizare), inclusiv prin utilizarea programelor dedicate, precum PAST, pentru identificarea unor posibile grupuri funerare, definite prin practici rituale, obiceiuri și modele recurente de asociere a bunurilor.

În concluzie, analiza oglinzilor din secolele VII-IV a. Chr. evidențiază utilizarea lor îndelungată, schimbarea semnificațiilor și asocierea lor puternică cu identitatea feminină în practicile funerare din regiunea Carpați - Nistru. Dincolo de diversitatea tipologică și de originea variată, oglinzile se conturează ca obiecte cu o încărcătură socială și simbolică pronunțată, reflectând tipare de interacțiune culturală, manifestări ale statutului și comportamente rituale în cadrul comunităților barbare din nordul și nord-vestul Mării Negre.

In future research, the following directions will be pursued: 1) the application of archaeometric XRF analyses to the mirrors in order to determine alloy compositions and to distinguish between imported objects and those of local or regional production; 2) a more detailed analysis of the associated funerary inventories, with particular emphasis on Greek imports and so-called "atypical" objects, as potential indicators of social status, occupational roles, or symbolic functions (e.g. elites, warriors, or individuals with ritual responsibilities/ shamans); 3) the application of multivariate statistical methods (correspondence analysis, cluster analysis), including the use of dedicated software such as PAST, to identify possible funerary groups defined by shared ritual practices, customs, and recurrent patterns in the association of grave goods.

In conclusion, the analysis of mirrors from the 7th-4th centuries BC highlights their long-term use, changing meanings, and strong association with female identity in the funerary practices of the Carpathian-Dniester region. Beyond their typological diversity and varied origins, mirrors emerge as socially and symbolically charged objects, reflecting patterns of cultural interaction, status display, and ritual behavior within barbarian communities of the north and north-west of the Black Sea area.

Bibliografie / Bibliography

Baiduzh 2013: M. Baiduzh, The Queen of Spades and her "Sister" Bloody Mary in Russian. Contemporary Legend 3(3), 2013, 78-99.

Daragan, Didenko 2021: M. Daragan, S. Didenko, Scythian quiver sets of the Archaic period: State of the art and the chronological considerations. Tyragetia s.n. XV/1, 2021, 155-188.

Hellmuth 2010: A. Hellmuth, Bogenschützen des Pontischen Raumes in der Älteren Eisenzeit. Typologische Gliederung, Verbreitung und Chronologie der skythischen Pfeilspitzen. UPA 177 (Bonn 2010).

Levițki 1996: O. Levițki, Considerations sur les monuments funéraires du Hallstatt tardif sur le territoire de la Moldavie. In: (Eds. M. Garašanin, P. Roman) Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Sudosteuropa (București 1996), 165-194.

Mateevici 2007: N. Mateevici, Amforele greceşti în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr. Biblioteca „Tyragetia", 14 (Chişinău 2007).

Moyer 2012: A.C. Moyer, Deep Reflection: An Archaeological Analysis of Mirrors in Iron Age Eurasia. PhD Dissertation (Minnesota 2012).

Oberländer 1967: P. Oberländer, Griechische Handspiegel. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Hamburg (Hamburg 1967).

Sparkes, Talcott 1970: B.A. Sparkes, L. Talcott, Black and plain pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B.C. The Athenian Agora, 12 (Princeton 1970).

Teleaga 2008: E. Teleaga, Griechische Importe in den Nekropolen an der unteren Donau 6. Jh. - Anfang des 3. Jhs. v. Chr. (Rahden 2008).

Topal, Dermenji 2023: D. Topal, L. Dermenji, Archaeometric study of Early and Middle Scythian arrowheads from the National Museum of History of Moldova. In: (Eds. A. Zanoci, M. Băț) Artifacts, Technology and Raw Material in the Tisza-Dniester region in the Iron Age (Chişinău: Bons Offices 2023), 147-173.

Treister 2003: M. Treister, Ein spätarchaischer Handspiegel des olbischen Typus. Festgabe anläßlich der Winckelmannsfeier des Archäologischen Instituts der Universität Leipzig am 15. Dezember 2003 (Leipzig 2003).

Агульников 1988: С.М. Агульников, Отчет о полевых исследованиях Слободзейской новостроечной археологической экспедиции в 1987 г. (Chişinău 1988). Arhiva MNIM, inv. nr. 266.

Агульников, Левинский 1989: С.М. Агульников, А.Н. Левинский, Отчет о полевых исследованиях Слободзейской новостроечной археологической экспедиции в 1988 г. (Chişinău 1989). Arhiva MNIM, inv. nr. 281.

Агульников, Сава 2004: С.М. Агульников, Е.Н. Сава, Исследования курганов на левобережье Днестра (Кишинэу 2004).

Бабенко 2012: Л.И. Бабенко, Об одном иконографическом варианте образа грифона в греко-скифской торевтике. Древности 11, 2012, 105-116.

Бидзиля, Полин 2012: В.И. Бидзиля, С.В. Полин, Скифский царский курган Гайманова Могила (Киев 2012).

Бруяко 2005: И.В. Бруяко, Ранние кочевники в Европе X-V вв. до Р.Х. (Кишинев 2005).

Васильков 2021: Я.В. Васильков, Индоевропейские мотивы в «Махабхарате»: «испитие славы» и «кубок героя». Этнография 4 (14), 2021, 55-74.

Дараган 2019: М.Н. Дараган, О колчанных наборах скифов первой половины - середины V в. до н.э. (башневидный горизонт). Материалы по археологии и истории античного и средневекового Причерноморья 11, 2019, 146-214.

Дергачев 1970: В.А. Дергачев, Отчет по археологическим раскопкам в 1968-1969 гг. отряда по изучению бронзового века Молдавии (Кишинев 1970). Arhiva MNIM, inv. nr. 49.

Дергачев, Постикэ, Савва 1988: В.А. Дергачев, Г.И. Постикэ, Е.Н. Савва, Отчет о полевых исследованиях Пугаченской археологической экспедиции у сел Мерены и Кирка Новоаненского района в 1987 году (Кишинев 1988). Arhiva MNIM, inv. nr. 275.

Дергачев, Сава 2001-2002: В.А. Дергачев, Е.Н. Сава, Исследование курганов в окрестностях сёл Мерень и Кирка. Stratum plus 2, 2001-2002, 526-562.

Древности 1900: Древности Приднепровья. Собрание Б.Н. и В.И. Ханенко. 3. Эпоха, предшествующая Великому переселению народов 2 (Киев 1900).

Дякович 1932: Б. Дякович, Тракийска гробница при с. Опълченец. Годишник на Народната библиотека в Пловдив 1930, 1932, 187-193.

Канторович 2022: А.Р. Канторович, Искусство скифского звериного стиля Восточной Европы (классификация, типология, хронология, эволюция) (Москва 2022).

Кац 2007: В.И. Кац, Греческие керамические клейма эпохи классики и эллинизма (опыт комплексного изучения). Боспорские исследования 18 (Симферополь, Керчь 2007).

Кетрару 1982: Н.А. Кетрару, Отчет о работе Дубоссарской новостроечной экспедиции в 1981 г. (Кишинев 1982). Arhiva MNIM, inv. nr. 175.

Кетрару 1986: Н.А. Кетрару, Отчет о полевых исследованиях Дубоссарской археологической экспедиции в 1985 г. (Кишинев 1986). Arhiva MNIM, inv. nr. 225.

Кетрару, Серова 1979: Н.А. Кетрару, Н.Л. Серова, Отчет о работах Первобытной новостроечной экспедиции в 1978 г. (Кишинев 1979). Arhiva MNIM, inv. nr. 132.

Кетрару, Серова 1987: Н.А. Кетрару, Н.Л. Серова, Скифские курганы в Дубоссарском районе. В: (отв. ред. И.А. Борзияк) Молдавское Поднестровье в первобытную эпоху (Кишинёв 1987), 107-131.

Кетрару, Серова 1992: Н.А. Кетрару, Н.Л. Серова, Исследование курганов в Дубоссарском районе. В сб.: (ред. Н.А. Кетрару). Археологические исследования в Молдове в 1986 г. (Кишинев 1992), 141-171.

Кетрару, Четвериков 2005: Н.А. Кетрару, И.А. Четвериков, Курганы скифского времени у г. Дубоссары (публикация материалов раскопок 1980-1987 гг.). Stratum plus 3, 2005, 77-197.

Кетрару и др. 2014: Н.А. Кетрару, В.С. Синика, С.Н. Разумов, Н.П. Тельнов, Дубоссарские курганы (Тирасполь 2014).

Левицкий, Демченко 1995: О.Г. Левицкий, Т.И. Демченко, Памятники скифской архаики на территории Молдовы. Древности Северного Причерноморья и Крыма 5, 1995, 41-53.

Мелюкова 1964: А.И. Мелюкова, Вооружение скифов. Свод археологических источников, выпуск Д1-4 (Москва 1964).

Мелюкова 1973: А.И. Мелюкова, Отчет о работах Западно-Скифской экспедиции ИА АН СССР в 1972 г. (Кишинев 1973). Arhiva MNIM, inv. nr. 77.

Монахов 2003: С.Ю. Монахов, Греческие амфоры в Причерноморье: типология амфор ведущих центров-экспортёров товаров в керамической таре (Москва, Саратов 2003).

Монахов, Кузнецова 2009: С.Ю. Монахов, Е.В. Кузнецова, Об одной серии амфор неустановленного дорийского центра IV века до н. э. (бывшие «боспорские» или «раннехерсонесские»). В: (ред. В.П. Копылов) Международные отношения в бассейне Чёрного моря в скифо-античное и хазарское время (Ростов-на-Дону 2009), 148-161.

Монахов, Федосеев 2013: С.Ю. Монахов, Н.Ф. Федосеев, Заметки по локализации керамической тары. IV: Амфоры Икоса. Античный мир и археология 16, 2013, 255-266.

Полин 2014: С.В. Полин, Скифский Золотобалковский курганный могильник V-V вв. до н.э. на Херсонщине. Курганы Украины 3 (Киев 2014).

Полин, Дараган 2021: С.В. Полин, М.Н. Дараган, Скифские катакомбы с двумя входными ямами. Часть 1. Ритуальные катакомбы. Материалы по археологии и истории античного и средневекового Причерноморья 13, 2021, 254-342.

Серова 1989: Н.Л. Серова, Греческая керамическая тара из скифских курганов Молдавии. В (отв. ред. Н.А. Кетрару) Археологические исследования в Молдавии в 1984 г. (Кишинев 1989), 149-163.

Синика 2007а: В.С. Синика, Погребальные памятники скифской культуры конца VII – начала III вв. до н.э. на территории Днестро-Прутско-Дунайских степей. Автореф. ... канд. ист. наук (Москва 2007).

Синика 2007б: В.С. Синика, Скифский курганный могильник у пгт Суворово на правобережье Нижнего Днестра. Российская археология 4, 2007, 170-179.

Синика, Разумов, Тельнов 2013: В.С. Синика, С.Н. Разумов, Н.П. Тельнов, Курганы у села Бутор (Тирасполь 2013).

Скуднова 1988: В.М. Скуднова, Архаический некрополь Ольвии: публикация одной коллекции (Ленинград 1988).

Хайрединова 2002: Э.А. Хайрединова, Женский костюм варваров Юго-западного Крыма в V - первой половине VI вв. Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии 9 (Симферополь 2002), 53-118.

Чеботаренко 1972: Г.Ф. Чеботаренко, Отчет о раскопках курганов у с. Балабаны Чадыр-Лунгского района МССР 1971 г. (Кишинев 1972). Arhiva MNIM, inv. nr. 66.

Чеботаренко, Яровой, Тельнов 1989: Г.Ф. Чеботаренко, Е.В. Яровой, Н.П. Тельнов, Курганы буджакской степи (Кишинев 1989).

Яровой 1990: Е.В. Яровой, Курганы энеолита – эпохи бронзы Нижнего Поднестровья (Кишинев 1990).

Dr. Denis Topal

Muzeul Național de Istorie a Moldovei,
Chișinău, Republica Moldova
0000-0002-8586-4427
e-mail: denis.topal@gmail.com

Dr. Lavinia Grumeza

Institutul de Arheologie, Academia Română, filiala Iași,
Iași, România
0000-0001-6076-5708
e-mail: lavinia_grumeza@yahoo.com